

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2025/7-8 szám

Tartalom

Villám

- [A magyar királyi Felső dunai hadtest](#)

Emlékezet

- [Dull Ernő: Szent István és a fasizmus](#)
- [Ballai László: Az előítélet II.](#)
- [Ballai László: Havel és Görgey](#)
- [Krúdy Gyula: A négykalapos város](#)
- [Stancsics Erzsébet: Egy név, két sors](#)
- [Karinthy Frigyes: Mumusok](#)
- [Ballai László Cattolica II.](#)

Délibáb

- [Szepes Erika: „Esz­tétikák jönnek-mennek, a mocskos mesterség marad...”](#)
- [Barna Róbert: Ballai László Hármaskönyvéről](#)
- [Barna Róbert: Marcziusi](#)
- [Barna Róbert: Etűdök](#)
- [Köves István: A szabadság kapujában merengve](#)
- [Köves István: Ki mondta, hogy eltemettük](#)
- [Deák Mór: Szerda novemberben](#)
- [Deák Mór: Mézga](#)
- [Tabák András: Bor, sör, pálinka](#)
- [Ádám Tamás: Hideg pipacsok](#)
- [Jahoda Sándor: Haikuk](#)
- [Jahoda Sándor: Örökény nagyon zabos](#)
- [Paládi Zsolt–Pechnyó Péter: T\(error\) I.](#)

Húrok

- [Nándi Mihály: Bartók, Pert](#)

Villám

A magyar királyi Felső dunai hadtest

„A magyar királyi Felső dunai hadtest, melynek zöme és értelmisége egykor az egyesült osztrák hadsereg kötelékeihez tartozott – mielőtt a magyar ezredek a magyar királyi hadügyminisztérium alá rendeltettek volna – a magyar alkotmányos király akaratának engedelmeskedvén, megesküdt Magyarországnak alkotmányára.

E hadtest eleinte a főherceg nádor parancsnoksága alatt állt szemben a Jelačić alatti császári és királyi csapatokkal, s azóta, a gyászos politikai zavarok dacára mindig esküjéhez híven, csak a magyar királyi felelős hadügyminiszternek, vagy az általa törvényesnek elismert honvédelmi bizottnak engedelmeskedett.

A Felső dunai hadtest e cáfolhatatlan tényre támaszkodva, a leghatározottabban óvást emel minden olyan feltevés ellen, mintha Magyarországon bármikor is valamelyik párt magánérdekeit szolgálta volna, s az efféle kósza híreket alávaló rágalmaknak nyilvánítja. De éppen a rendíthetetlen hűség e cáfolhatatlan ténye, hogy a Felső dunai hadtest a magyar alkotmány fenntartása érdekében vívott harcaiban a honvédelmi bizottnak minden rendeletének nagy nélkülözések és keserű csalódások dacára engedelmeskedett, feljogosítja a hadtestet arra a méltányos kívánságra, hogy a honvédelmi bizottnak ne juttassa kétértelmű helyzetbe.”

Görgey Artúr

Emlékezet

Dull Ernő: Szent István és a fasizmus

Nincs annál nagyobb hazugsága a magyar ideológiagyártóknak, mint amellyel a kirekesztő, fajnemzeti – tehát fasiszta – ideológiát Szent Istvánra vezetik vissza, ütött szöveget a fejében egy gercsei kirándulás után. Pesthidegutat elhagyva, amidőn a Hideg utca makadámútba vált, egy pillanat alatt sehol a város, tág levegőjű, dimbes-dombos tájékba csöppenünk, csaltos legelők,

rétek, körben lárvalétüket elfeledett lepkék, pettyesszárnyú pillangók hancúroznak, tücsökgzene, azaz sáskák, szöcskék, prücskők vegyeskara zeng, odafönt nem a városban szinte már polgárjogot nyert dolmányosvarjú vagy szarka, hanem a léghuzatra szépen ráfekvő vándorsólyom köröz.

A gercsei Nagyboldogasszony templomot 1997-ben – tehát a Torgyán József által „liberálbolsevistaként” aposztrofált korban – újítták fel romjaiból, méghozzá istentisztelet tartására alkalmas állapotba hozva, méltó, az Árpád-kort idéző templombelső kialakításával. 2001-ben azután a „nemzeti” FIDESZ–Kisgazda–KDNP kormány is figyelmet fordított a kápolnára, amennyiben egy vaskeresztes emléktáblát helyeztetett el az 1945-ben elesett magyar és német „hősök” emlékére.

Aki a műemlékről szeretne tájékozódni a *Magyar Kurír Katolikus Portál*-ról, ahová az internetes kereső irányít, semmit nem tudhat meg arról, ellenben, bizonyos Lipcsey Júlia tollából a következőkről értesülhet: „A templomkapuval szemben négyszögletes alapon fehér kőkereszt áll. A *Gelobt sei Jesus Christus* (Dicsértessék a Jézus Krisztus) gótbetűs német fölirat és az alatta levő 1930-as évszám arról tanúskodik, hogy ezt a keresztet a szomszédos Pesthidegkút szorgalmas svábjai állították 1930-ban, mindössze másfél évtizeddel azelőtt, hogy többségüket 1946-ban kiüldözték a gyűlölködő győzők és hitvány hazai kiszolgálóik. A kőkereszt mintegy két évtizeden keresztül állt az egyik pesthidegkúti út mentén, míg az 1950-es években, talán nem véletlenül, ki nem döntötte egy traktor. A kőkereszt ezután hosszú évtizedeken keresztül hevert a hidegkúti plébánia udvarán, míg Bognár Lajos atya föl nem állíttatta az újjáépített gercsei templom kapujával szemben. A hajdani Árpád-kori Gercse pusztájában, Pesthidegkút szomszédságában álló Krisztus-kereszt a magyarok és németek háború előtti, alatti és utáni közös sorsát is jelképezi. Mert voltak, akiket magyarként például Galántáról vagy Somorjáról, és voltak, akiket németként például Budakesziről vagy Pesthidegkútról űztek el a gyűlölködők. 1945 februárjában az ostromlott Budai Várnegyedből kitört magyar honvédek és német katonák közül csak kevesen jutottak el a budai hegyekre, ahol elszánt utóvédharcot vívtak a megszálló szovjetekkel. A magyar és német hősök emlékét hirdeti a gercsei templom déli falán elhelyezett márványtábla. Az újra fölállított kőkereszt és az újjáépített templom a reményt is jelképezheti.”

Milyen reményt? Kérdezhetnők a tollnoknőtől. Hogy ismét zsidók százezreit hajtsák a haláltáborok felé a magyar kormány rendelkezéséből a lakosság teljes közönye mellett – azazhogy mégsem egészen, mert horgas ujjak azonnal rágörbedtek mindarra, amit az elhajtottak házaiból el lehetett mozdítani. Hogy lassítva egy gyilkos német–magyar szövetség összeomlását, még magyar fiúk tízezrei áldozzák életüket, tartva a frontot azért, hogy az auschwitzi táborban zavartalanul folyhasson a „munka”, valóban, már nyílt máglyákat rakjanak a holttestekből, mert a krematóriumok nem bírják kapacitással. Hogy minden magyar család újra gyászolhasson, és a hazai nemzeti jövedelem hatvan százaléka ismét elpusztuljon, hogy éhség, inség, jegyrendszer legyen. Hogy a magyarságot, mint szégyenbélyeget üthesse a homlokunkra a világ.

Ezt, már elértük, hiszen az a személy, aki Magyarország miniszterelnöke, ímígyen szóla: „Mi nem halunk meg Ukrajnáért.” Európa hullarablója. Három év óta abból csinál visszás játszmát, a lipcseyjúliáknak köszönhetően sikerrel megosztva az ország humánus szavazóit, hogy támogatja egy független ország megtiportatását azzal az Oroszországgal, amely 1849-ben és 1956-ban is véget vetett a magyar függetlenségnek. 1945-ben viszont nem. Akkor felszabadítóként érkezett, elsöpörve hazánk történelmének legszörnyatosabb diktatúráját.

Felszólítom tehát az antiviktorokat és antijúliákat arra, hogy ne mossák össze Szent István tiszta keresztény eszmeiségét a Szegeden 1919-ben született protofasiszta nemzeti gondolattal, az Árpád-kor szimbólumait pedig a Horthy-kort beteljesítő nyilasok Árpád-sávjaival.

Ballai László: Az előítélet II.

Amikor az előző választásokon Márki-Zay Péter neve felmerült az ellenzék lehetséges miniszterelnök-jelöltjeként, a suttogó kormányzati propaganda révén az a kérdés járta körbe az országot: nem román ez? Összekacsintva, gúnymosollyal folytatható az asszociáció: román – roma. Akár román, akár roma, eleve alkalmatlan arra, hogy Magyarország miniszterelnöke legyen. Pedig egyik legnagyobb nemzeti hősünk, Hunyadi János – a havasalföldi Vajk fia – román származású volt. Akkor hát kinek a mérlege csal?

Gordon W. Allport, a szociálpszichológia klasszikusa *Az előítélet* című enciklopédikus teljességű művében rámutat arra, hogy az emberi csoportok azért válnak oly könnyen etnikai előítéletek rabjaivá, mert a téves általánosítás és az ellenséges érzés az emberi pszichikum természetes és köznapi megnyilvánulása. Gondoljuk meg, mennyire megjegyezzük sérelmeinket – van, aki csak azokat hajtogatja, mintha öröm nem is létezne az életben –, és nehézségeinkért milyen könnyen okolunk másokat, miközben oly nehezen jutunk el az önvizsgálathoz, fenyegető villámcsapásnak tartva azt. Az előzetes ítéletalkotás bizonyos szabályszerűségeket követ. Az emberek általában homogén csoportokban esznek, játszanak, laknak, a saját fajtájúakkal házasodnak, velük élnek társasági életet és imádják együtt isteneiket. Ez az automatikus összetartás nagyrészt pusztán kényelmi okokból fakad.

„Az élet terhét könnyebben, kisebb erőfeszítések árán tudjuk elviselni, ha a saját fajtánkon belül maradunk – írja Allport. – Az idegenek terhünkre vannak, ugyanúgy, mint azok az emberek, akik a mi társadalmi és gazdasági csoportunkhoz képest jóval magasabban vagy jóval alacsonyabban helyezkednek el. Nemigen bridzsezünk a házmosterrel. Miért? Talán szívesebben pókerezik és teljesen bizonyosra vehetjük, hogy úgysem értené azokat az ugratásokat és társalgási fordulatokat, amelyeket barátainkkal együtt annyira élvezünk. [...] Nem mindig az uralkodó többség az az erő, amely a kisebbségi csoportokat elkülönülésre készíteti. Ezek gyakran szívesebben választják azt az utat, hogy saját azonosságtudatukat megtartsák, és ne vesződjenek egy idegen nyelv használatával vagy az idegen szokások utánzásával. Ahogy az egyetemi találkozók is megfigyelhető, hogy a hajdan együtt végzett diákok csak egymás társaságában tudnak igazán »lazítani«, a kisebbségi csoportok is csak azok körében érzik jól magukat, akik hasonló elveket vallanak, mint ők, és hasonló hagyományokkal rendelkeznek.”

A tudós abból a tényből indult ki, hogy az emberi csoportok között megfigyelhető az elkülönülés tendenciája, amelyet sem a csoportosulási ösztönre, sem a faji tudatra, sem az

előítéletekre nem kell visszavezetni, mert a legkisebb erőfeszítésre és a kényelemre való törekvéssel, a rokonlelkűséggel, valamint a saját kultúra iránt érzett büszkeséggel megmagyarázható. „Ha viszont egyszer már létrejött a csoportok közötti elkülönülés, a legkülönbözőbb pszichológiai hatások előtt nyílik meg az út. Az emberi pszichikum kategóriák segítségével nélkül képtelen lenne a gondolkodásra (a kategória itt általánosítást jelent). Kialakulásuk után a kategóriák a normális előzetes ítélet alapjául szolgálnak. Nem tudjuk kikerülni a folyamatot. Rendezett életünk függ tőle.”

Mindennapjaink során jelentkező feladatainkat nagyobb osztályokba és azokon belül kisebb csoportokba strukturáljuk. Általában tipizáljuk az eseményeket, például, ha borús az ég, esernyőt veszünk magunkhoz, ha bevásárolni megyünk, magunkkal visszük a szatyrunkat, ha pedig az orvoshoz, kínosan ügyelünk arra, hogy makulátlan legyen a fehérneműnk. „Milliónyi történés fordul elő körülöttünk egy nap alatt. Ennyi történéssel mit se tudnánk kezdeni. Ha egyáltalában gondolkozunk felőlük, mindössze tipizáljuk őket. A nyílt gondolkodást általában erénynek tartják. Pedig szigorúan véve, nem is lehet nyíltan gondolkodni. Az újonnan szerzett tapasztalatot a régi kategóriák szabta rend szerint kell szétzörgetnünk. Nincs arra lehetőségünk, hogy minden új történést azonnal a maga jogán ítéljük meg. Ha így tennénk, mi hasznát vehetnénk múltbeli tapasztalatainknak? Bertrand Russel, a filozófus, úgy fogalmazott, hogy »a szakadatlanul nyitott gondolkodás szakadatlanul üres gondolkodássá válik«”.

A kategorizáció folyamata annyi történést idomít magához, amennyi csak lehetséges. Allport felhossa az egyszeri haditengerészeti felcser példáját, aki a sebeke jódodt írt fel, a belső problémákra pedig hashajtót, így hát két kategória segítségével egész szakmai pályafutása alatt elboldogult. A pszichikum a cselekvéskényszerrel összhangban a lehető legnagyobb mértékben igyekszik leegyszerűsíteni a külső környezet jelenségeit. Ha az a bizonyos felcser történetesen valaha is arra kényszerül, hogy megváltoztassa végletekig sematizált praxisát, akkor nyilván elmozdul a finomabb kategóriák irányába. Amíg azonban ilyen durva túláltalánosításokkal is el tudunk boldogulni, addig többnyire így teszünk, hisz ez a legkényelmesebb. „Ha országunk tizenhárom milliónyi lakosát egy egyszerű formula útján el tudjuk intézni, miszerint »a négerek ostoba, koszos, alsóbb rendű népek«, akkor igencsak leegyszerűsítettük ezáltal az életet. Kerüljük hát őket. Mi sem könnyebb ennél.”

A kategória lehetővé teszi számunkra, hogy gyorsan azonosítani tudjuk a vele kapcsolatos tárgyat. Minden történésnek vannak bizonyos jelei, amelyek ingermintaként szolgálnak arra, hogy az előzetes ítéletet tartalmazó kategóriát előhívják. Ha egy viseltes ruhájú alakot látunk magatehetetlen feküdni a földön, hajlamosak vagyunk azt mondani, na, ez is leitta magát a sárga földig (és eszünkbe sem jut mentőt hívni). „Bárhogyan gondolkozunk is a négerek dolgában, ha egy sötétbarna bőrű személlyel találkozunk, gondolatunk előkerül. Ha az uralkodó kategóriához negatív attitűdök és nézetek társulnak, automatikusan kerülni fogjuk ezt a személyt, vagy rögtön visszautasító magatartást veszünk fel.”

A kategória valamennyi hozzá tartozó dolgot azonos gondolati és érzelmi színezetben tüntet fel. Egyes kategóriák kizárólagosan értelmi jellegűek. Például a fa olyan fogalom, amely száz és száz különböző fajtájú fával kapcsolatos tapasztalataink alapján alakult ki bennünk, ennek ellenére azonban lényegileg csak egy gondolati jelentése van számunkra. De számos olyan fogalmunk van (még a fa is ezek közé tartozhat), amelyekhez a jelentésen kívül jellegzetes érzés is társul. Nemcsak azt tudjuk, hogy mi a fa, de egyúttal szeretjük is a fákat. Ugyanígy az etnikai

kategóriák esetében nem csak azt tudjuk, hogy mit jelent a kínai, mexikói, londoni, mint jelző, hanem egyúttal bizonyos fokú kedvező vagy kedvezőtlen érzést is érezhetünk azokkal kapcsolatosan, akikre alkalmazzuk.

A kategóriák ésszerűek is lehetnek, amennyiben a lényegbevágó tapasztalatok gyarapodása révén szilárdulnak meg, és terjednek tovább, mint a tudományos törvények, hiszen az érvényük alá eső történések bizonyos módon mennek végbe – és bizonyíthatóak, igen nagy valószínűséggel előrejelzésre is alkalmasak. „Etnikai kategóriáink némelyike tökéletesen ésszerű. Valószínű például, hogy egy négernek sötétbarna a bőre (jóllehet ez nincs mindig így). Valószínű, hogy egy francia jobban beszél franciául, mint németül (jóllehet itt is előfordulhatnak kivételek). De igaznak vehetjük-e, hogy a négernek babonásak, vagy hogy a franciáknak laza erkölcsaik vannak? Ahhoz, hogy egy csoport tagjairól ésszerű ítéletet alkothassunk, jól kell ismernünk a csoport jellegzetes vonásait. Teljesen valószínűtlen, hogy bárkinek is biztos tudomása legyen arról, hogy a skótok jóval takarékosabbak, mint a norvégok, vagy hogy a keletiek ravaszabbak, mint a nyugatiak, ezek a nézetek mégis ugyanolyan mértékben terjednek, mint a jóval ésszerűbbek.

Guetamalában van egy közösség, amely halálosan gyűlöli a zsidókat, jóllehet a közösség egyetlen tagja sem látott soha, semmikor egyetlen zsidót sem. Hogyan jött létre akkor a »zsidókat gyűlölni kell« kategória? Először is meg kell említeni, hogy a közösség szigorúan katolikus vallású volt. A tanítók úgy tanították, hogy a zsidók felelnek Krisztus meggyilkolásáért. Egyúttal az is szerepet játszott, hogy a helyi kultúra szerves részét alkotta az az ősrégi pogány mítosz, amely egy istengyilkos rossz szellemről szólt. Ez a két érzelmileg erősen színezett eszme egymásra talált, és a találkozás eredményeképpen a zsidókra nézve ellenséges ítélet jött létre.”

Az irracionális kategóriák ugyanolyan könnyen jönnek létre, mint az ésszerűek, vagy talán még könnyebben is, mivelhogy érzelmi töltetűek. Debreceni komáim nagy szemeket meresztettek, amikor azon kijelentésükre, miszerint a 4-es főúton nagyon sok a baleset a románok miatt, azt feleltem, többször is megtettem az utat Nagyváradtól Bukarestig és vissza, azt tapasztalva, hogy szomszédaink sokkal jobban, sőt, előzékenyebben vezetnek, mint mi, előzésnél segítenek, nem nyomják meg a gázpedált, és ha bajba kerül valaki, csapatostul sietnek a segítségére. Na most ezek a komák – egyébként tudós emberek, orvosok – a magyar neonáci pártok szimpatizánsai, az ő „ismeretük” a románokról tehát más forrásból táplálkozik, mint azt a racionális tapasztalat diktálná, eszükbe sem ötlik, hogy a határkérdés és a közúti közlekedés két, teljesen különböző kategória.

„Fontos megértenünk, hogy mi történik abban az esetben, amikor a kategóriák szembekerülnek a bizonyító tapasztalattal – magyarázza Allport. – Meglepő ténynek tűnhet, hogy a legtöbb esetben a kategóriák makacsul ellenállnak mindenféle változásnak. Végül is azért alakítottuk ki általánosításainkat, mivel nagyjából egészen jól működtek. Minek változtassuk meg akkor azokat, hogy minden új tapasztalat felmerülésével újra alkalmazkodásra kényszerüljünk? Ha megszoktunk egy autómárkát, és elégedettek vagyunk vele, akkor mi szükség lenne rá, hogy egy új márka előnyeire esküdjünk? Ha ezt tennénk, csak nyugtalanítanánk kielégítőnek bizonyult szokásrendszerünket. Akkor illesztjük csak be az új tapasztalatot kategóriánkba, ha az megerősít bennünket előzetesen már kialakult meggyőződésünkben. Egy igazán fukar skót valójában azért tetszik nekünk, mert ezáltal igazoltnak látjuk előzetes ítéletünket. Jó érzést okoz, ha valakihez a következő szavakkal fordulhatunk: »ugye, megmondtam«. Ha viszont olyasmit tapasztalunk, ami ellentmond előzetesen kialakult elképzeléseinknek, akkor valószínűleg tiltakozni fogunk.”

Létezik persze egy technika, amellyel ki lehet bújni az ellentmondás hurkából, ezt Allport bekerítésnek nevezi. Amikor például antiszemita érzelmű személyek, fenti komáim előtt az általuk a románoknál is megvetettebb etnikum képviselőinek érdemeit hoztam fel, tudniillik nagy szerepet játszottak a magyar nagyipar megerősítésében, a polgárosodásban, számtalan találmánnyal, tudományos érdemmel öregbítették nemzetünk hírét, úgy reagálnak, „nekünk is vannak zsidó barátaink”, mindez igaz, de csak kivétel, tehát nem keletkeztethet rést az egyébként változatlanul fennálló szabályon, miszerint a „gidófalviak” sunyik, ravaszak, becstelenek, összetartóak, és kitúrják mindenhol a magyarokat.

Életvitelünk pusztá megerősítésének ténye is elegendő ahhoz, hogy az előítélet közelébe sodródjunk. Spinoza, a filozófus túlbecsülésről beszél. Eszerint szeretetből többre akarunk tartani valakit a kelleténél. A szerető túláltalánosítja kedvese erényeit, hogy minden cselekedetét tökéletesnek láthassa. Egy vallás, egy klub, egy nemzet rajongó híve csakúgy többre tarthatja e kategóriákat valódi értékeiknél.

„Jó okunk van annak feltételezésére, hogy ez a túlbecsülés sokkal alapvetőbb jelentőségű, mint ellentéte, a lebecsülés, amelyet Spinoza úgy határoz meg: »gyűlöletből kevesebbre tartani valakit a kelleténél«. Az embernek először túl kell becsülnie azoknak a dolgoknak az értékét, amelyeket szeret, mielőtt alá tudná becsülni azoknak a dolgoknak az értékét, amelyeket gyűlöl. A kerítések elsősorban abból a célból emelkednek, hogy védelmezzék azt, ami számunkra kedves.

A pozitív vonzalmak nagyon lényegesek az élet szempontjából. A kisgyermek létezni se tudna anélkül, hogy ne szorulna egy gondozó személy támogatására. Szeretnie kell valakit, és azonosulnia kell valakivel mielőtt megtudná, hogy mit jelent a gyűlölet. A kisgyermek csak azután képesek a létüket fenyegető »más csoportok« meghatározására, mire családjuk és baráti társaságuk megszilárdul körülöttük.

Jólesik azt hinni, ha valaki képes rá, hogy az egyik kategória valamennyi vonatkozása csakis jó, míg a másinak valamennyi vonatkozása csakis rossz. Egy gyárban egyszer az egyik népszerű munkásnak a vezetés irodai munkát ajánlott fel a vállalatnál. Az egyik szakszervezeti bizalmi erre azt mondta neki: »ne vállald el, mert ugyanolyan disznó leszel, mint a többi«. Mindössze két kategória létezett a bizalmi fejében: a munkásoké és a »disznóké«.

Ezek az esetek arról tanúskodnak, hogy a negatív előítélet az ember saját értékrendszerének reflexe. Dicsérjük saját életmódunkat, és ennek megfelelően lefitymálunk (vagy aktívan támadunk) mindent, ami fenyegetni látszik azt. Ezt a gondolatot már Sigmund Freud is megfogalmazta: »Ha megvizsgáljuk azokat a leplezetlen ellenszenveteket és idegenkedéseket, amelyeket az emberek a környezetükben élő idegenekkel szemben éreznek, láthatjuk, hogy ezekben az érzésekben az önszeretet és a nárcizmus jut kifejezésre.«

A folyamat különösen háború idején súlyos. Amikor az ellenség összes vagy csaknem összes pozitív értékeit fenyegetni kezdi, ellenállásunk megkeményedik, és eltúlozzuk ügyünk érdemeit. Úgy érezzük – és ez a túláltalánosítás tipikus esete –, hogy tökéletesen igazunk van. (Ha nem hinnénk tökéletesen az igazunkban, akkor aligha tudnánk valamennyi erőnket mozgósítani a védelem érdekében.) És ha nekünk teljes egészében igazunk van, akkor az ellenségnek semmiben sem lehet igaza. Mivel semmiben sincs igaza, nem habozhatunk egy percre sem, hogy végezzünk-e vele, vagy sem. De még ebből a háborús példából is kiviláglik, hogy alapjában véve a túlbecsülés az elsődleges, a lebecsülés pedig származékos jelenség.”

Allport ugyan könyvének kéziratát lezárva, 1953-ban nyilván az alig egy évtizede lezárult II. világháborúra, és az éppen tomboló koreai háborúra gondolt, de mi eljutottunk Orbán magánháborújához, amelyet totalitáriusra növesztett államhatalma megtartása érdekében folytat. A folyamatos félelemkeltés és izgatás eszközével tartja fenn a táborát, amely elé minduntalan régi-új ellenséget fest, mozgósít a kommunisták, a multik, a bankárok, a melegek, valamint a liberális „Soros-bérencek” ellen – megjegyzendő, hogy az ő táborukhoz tartozott maga is a kilencvenes évek elején. Szitok-átok hadjáratot folytat az Európai Unióval szemben, amelynek nagyon sokat köszönhet Magyarország, és személyesen ő maga is, a saját klientúrájához csatornázva az onnan befolyó támogatásokat és azokból páratlan pimaszsággal felépítve a maga banánköztársaságát. A Kárpát-medencei súlyos előítéletkomplexumokra építi propagandáját magát a pars, rész, párt, azaz a saját pártjának kategóriáját univerzalizálva, amennyiben a haza – vagyis ő – nem lehet ellenzékben, felrúghatja a demokrácia alapszabályait és értékeit, meggátolva ezáltal a demokratikus gondolkodás kiterjedését, mindjárt azzal, hogy összemossa az ellenzék, politikai ellenfél és az ellenség fogalmát. Aki nem tart vele, az hazaáruló. Egyik főembere, Kövér László, mint parlamenti elnök egy ülésen rá is förmedt a szocialistákra, megvonva tőlük a szót: „maguk hallgassanak, mert maguk hazaárulók.” Egy demokratikus államban ilyen botrányt követően megbukik a kormány. Nálunk sajtóvisszhangot sem kapott az ügy, igaz, a sajtó is a pártállam kezében van.

A jelenlegi miniszterelnök nem riad vissza attól, hogy politikai ellenfeleit lejárassa (pályafutása nyilvánvalóan két nagy, a Bokros- és a Gyurcsány-karaktergyilkosságra épül), sőt odáig süllyedt, hogy választási kampányát a teljes propaganda-tér birtokában a legalpáríbb piszkolódásra züllessze le. Márky-Zayról – miután mindenki megsejthette róla, hogy „tulajdonképpen román” – óriásplakátok hirdették, hogy Gyurcsány kesztyűbábja, majd egy a homlokára nyomott stemplin azt olvashattuk, hogy „100 % Gyurcsány”, majd Gyurcsányt és Márky-Zayt együtt láttuk, mint sötét bűnözőket, azzal a figyelmeztető felirattal: „veszélyesek”. Mint tudjuk, Orbán Viktor, a Gyurcsány Ferencsel szembeni televíziós vitájának elvesztése óta nem áll ki vitára senkivel. Nincs is rá szüksége, neki ez lett a vitakultúrája. Nagyon szomorú, hogy tizenöt év óta egyetlen kormánysszimpatizánstól sem hallottam, hogy azért ezekkel a közízlésromboló plakátokkal mégsem kellene elcsúfítani utcáinkat, parkjainkat – pedig állítólag ők képviselik a polgárságot, ami mindenekelőtt kultúrát jelent. A kényesebb ízlésűek – Allport meghatározása alapján – a bekerítés eszközéhez folyamodnak, vagyis homokba dugják a fejüket.

Hogy is van ez? Egy maximum egymillió táborral, és a hozzájuk csapódó társutasok segítségével terrorizálják hazánkat tizenöt év óta? Hiszen a választásokat a nyolcmillió szavazásra jogosult egynegyedével nyerik meg. Hol a többség? Nincs kilépés az ördögi körből? Olvassuk Allportot:

„Két olyan sajátos feltételt ismerünk, amely megakadályozhatja a személyt abban, hogy az általánosítás fenntartása érdekében bekerítést alkalmazzon. Az egyik feltétel elég ritka esetben figyelhető meg. Ez a megrögzötten nyílt gondolkodás. Vannak személyek, akik életük során viszonylag kevésbé hajlamosak arra, hogy mindent beskatulyázzanak. Idegenkednek mindenféle címkétől, kategóriától és elsöprő erejű állítástól. Megrögzött módon minden egyes széles körű általánosítás esetében arra törekszenek, hogy megnézzék, milyen bizonyítékok támasztják alá azokat. Mivel tudják, hogy az emberi természet mennyire változatos és összetett, különösen óvatosak az etnikai általánosításokkal szemben. Ha egyáltalában vannak ilyen általánosításaik, azok inkább puhatolózó jellegűek, amelyek hajlékonyan változnak minden ellentmondó

bizonyíték hatására.

Az előzetesen kialakult elképzelések változásának másik esete a nyers önérdék. Keserves kudarcélmények árán az emberek megtanulhatják, hogy kategóriáik helytelenek, és módosításra szorulnak. Ha valaki például nem ismeri az ehető gombákra vonatkozó helyes kategóriarendszert, és ezáltal majdnem belepusztul egy gyilkos galócából főzött vacsorába, másodszor aligha fogja ugyanezt a hibát elkövetni, kategóriáit módosítani fogja. Ha valaki úgy véli, hogy az olaszok primitívek, tudatlanok és hangoskodók, és végül beleszeret egy művelt olasz család lányába, önérdéke hamarosan arra fogja szorítani, hogy előzetes általánosításait feladja, és előbb-utóbb kialakul majd benne az a helyesebb feltevés, amely szerint igen sokféle olasz ember él a földön.”

Folytatjuk.

Ballai László: Havel és Görgey

Azóta, amióta megírtam a *Szabadság mítosza* című regényemet, minden év május 21-én egy szál vörös rózsát szoktam elhelyezni az utolsó nagy magyar hadvezér bronz lovassobránál, amely a Fehérvári rondellán 200 cm-es gránit talapzaton emelkedett és 320 cm magasságával Buda várából messzire díszlett. Már a harmadik esztendeje nem tudom leróni előtte a kegyeletemet, tudniillik másodszor is eltűnt a helyéről. Először a Rákosi-korban, amikor is a marxista történettudomány, pontosabban annak nem egy, a rendszert elvtelenül kiszolgáló képviselője kimutatta, hogy a haladó Kossuthnal szemben – aki fáradhatatlanul építette, végül hatalmasra emelte a nemzeti forradalom építményét – Görgey, a „percember”, az események, a forradalmi lendület kerékkötője, már-már ellenforradalmár volt, hiszen a tavaszi hadjárat után nem foglalta el Bécset, hadügyminiszterként állandóan akadékoskodott, a hadszíntérre visszatérve nem győzött a második komáromi csatában, ellenezte Dembiński délvidéki összpontosítási tervét, diktátorként pedig letette a fegyvert az oroszok előtt, ezzel elárulva a hazát (amint azt Kossuth vidini levelében leszögezte).

Görgey Artúr elszegényedett középnemesi családból származott. 1832-ben a tullni utászkari iskolában kezdte meg katonai tanulmányait, 1837-ben hadnagyi rangban szolgált a magyar nemesi testőrségnél. Innen áthelyezték a Nádor-huszárokhoz, 1842-ben főhadnaggyá léptették elő. 1845 nyarán leszerelt, hogy megházasodhasson (nem tudta letenni ugyanis a „kauciót”, azt a fedezetet, amelyért az osztrák állam hajlandó volt gondoskodni az érte elesett tisztek özvegyeiről), és a prágai egyetemen – ó, Prága! –, a Karolinumon vegytant tanult, ott komoly tudományos előmenetelt téve. 1847 végén átvette az elhunyt nagybátyja által ráhagyott toporci családi birtok irányítását, ahol kémiai ismereteinek hasznosításával kívánta fokozni a termelékenységet. Nagy

érdeklődéssel figyelte az 1848. márciusi eseményeket és Petőfi további működését a pesti választmány élén, amellyel kikényszerítette az április törvényeket. (Érdekes, Kossuth azt tartotta forradalmi lépésnek, hogy a parlament alsóházának határozataival közvetlenül utazott az uralkodóhoz, holott azt az ügyrend szerint először a felsőháznak kellett betérjesztenie, és nagyon meglepődött a 12 pont és a pesti események hírére véve.) Görgey haladéktalanul kardot ragadott a kormány májusi felhívására, amellyel felszólították a kilépett császári tiszteket, hogy álljanak a magyar honvédség szolgálatába. Csakhamar őrnaggyá nevezték ki az ötödik honvédszászlóaljhoz. Kezdetben fegyvergyártási és -beszerzési kérdésekkel foglalkozott, de szeptemberben már a frontvonalon tett országos hírnévre, és pedig azzal, hogy elfogatta, és rögtönítélő haditörvényszéke ítélete alapján felakasztatta Zichy Ödön grófot – egy arisztokratát –, mert Jelačićnak kémkedett, majd Ozoránál bekerítette és foglyul ejtette Roth és Filipović hadseregét több ezer korszerű puskához juttatva a fegyverhiánnyal küszködő magyarokat (a győzelmet, akkori feljebbvalója, Perczel Mór vindikálta magának). Határozott magatartása miatt Kossuth javaslatára tábornokká léptették elő, november 1-én pedig a Felső dunai honvédsereg parancsnokává. Közvetlenül a schwechat-i vereség után. És itt kezdődött Görgey és Kossuth – előbbi részéről szakmai, utóbbiéról politikai – vitája, tudniillik a tábornok haladéktalanul hazaküldte az elnök által istenített népfelkelőket, akik miatt Schwechatnál beszakadt a front (és majd Temesvárnál is ők okozták az összeomlást). Ha harcolni akarnak, lépjenek be a hadseregbe, és ott rendesen kiképzik őket. Kossuth azután egyre sürgette az ütközetet Windischgrätzcel, de Görgey egy heterogén, régi császári ezredekéből és új kiképzésű honvédszászlóaljakból összeverődött kompániát vett át, amelyet először hadsereggé kellett formálnia, a téli hadjárat során páratlanul nehéz körülmények között teljesítette ezt a feladatot.

Aki olvasta Görgey emlékiratait, egyszersmind Kossuth cikkei és beszédei, az tudja, hogy a vezérőrnagy (aki azért nem fogadta el az altábornagyi kinevezést, mert az olyan „fekete-sárga” sarzsi) vaskövetkezetességgel, a hadtudományokban magát a legmagasabb szintre képezve, folyamatos önkritikával, ugyanakkor mérlegelése és a hadműveletek során törzskarának is teret engedve irányította a seregét, és az általa figyelembe vett szempontok közé a rábízott fiatal emberéletek megóvása is beletartozott. Ezzel szemben Kossuth megnyilatkozásai és politikai cselekedetei rendkívül széles pályán és korántsem az istenített nemzet érdekében történtek, főképp, amikor leborult annak nagysága előtt, mert elfogadták indítványát a katonaállítás tárgyában, nem mérve fel, hogy a császári vezénylet alá megajánlott újoncok természetes szövetségeseink, az olasz forradalmárok ellen is bevethetők lesznek (amint történt is Custozánál, hogy a „magyar fiúk” rohamával aratott elsőprő győzelmet Radetzky marsall).

Könyvemben így érzékeltetem a Magyarországon 1848 végére kialakult feszültséget: „– Kapitány úr, a német nyelvű hadilapokban is csak »honvédelmi bizottmányok« találkozunk. Hát az nem valami emberfajta. Nem tud szónokolni a néphez, mint arra a kiáltványban utalás történik. Mégis, kiről van szó?

– Miután az ország választott kormánya lemondott, annak tisztét ideiglenesen a honvédelmi bizottmány látja el, melynek elnökeként Kossuth voltaképpen Magyarország miniszterelnöke.

– Akkor most mi a teendő?

– Hogy-hogy mi? – csattant fel a kapitány. – Teljesíteni a parancsot! Kossuth, az egy politikai szint. Görgey pedig a mi hadseregvezényletünk. Az ő szintje is felér egy miniszterelnökével. Ha nem védi meg az országot, a politikusoknak nem lesz mit kormányoznia. Ő vitázhat Kossuthal.

De ha maga, Pasch, vagy hogy hívják, elkezdi nekem értelmezgetni a parancsokat, kiköttetem.”

Görgey Vácott kiszögeztetett nyilatkozatáról folyt a diskurzus, amelyet a Felső dunai hadsereg teljes tisztikara elfogadott, nem sokkal az után, hogy Kossuth, a kormánnyal és a képviselőkkel egyetemben eleblábolt Budapestről, miközben döntő csatát követelt a főváros megvédésére. „A Felső dunai hadtest – olvashatjuk a nyilatkozatban – a leghatározottabban óvást emel minden olyan feltevés ellen, mintha Magyarországon bármikor is valamelyik párt magánérdekeit szolgálta volna.” Görgey olyan értelmiségi volt, aki mindig megőrizte ítélőképességét „a politikai izgatások közepette, melyeknek szegény hazánk a közeljövőben áldozatul eshet”. Szobra tehát méltán állt a Fehérvári bástya ormán, amíg csak daruval ki nem emelték a helyéről, hogy megkezdődhessen a restaurálása. A hivatalos bejelentés szerint szükségessé vált a mára már leromlott állapotú szobor megszerkesztése. Sok kültéri szobrot láttam életemben, amelyet különböző mértékig bevont a nemespenész, és sem tábornok, sem lova bronzalakján nyomát sem láttam romlásnak, de hát én nem vagyok a „Nemzeti Hauszmann program”, sem pedig a „Várkapitányság” szakértője, akik a Fehérvári kaput is szükségesnek látták eltüntetni, valami autópálya fölé való híddal helyettesítve azt, hogy semmi se állhasson a Vár „rekonstrukciója” útjába. Helyesebb lenne a restauráció kifejezést használni, mármint a Horthy-korét, és alighanem nagy építészünk is forog a sírjában, hogy a nevét ilyen gyalázathoz merik felhasználni.

Először a Várszínházat lopta el tőlünk Orbán Viktor, aki a rendszerváltás értelmét abban látja, hogy folyamatos politikai izgatásai közepette a közvagyonból mind nagyobb részt kanyarítson ki a maga, a családja és klientúrája részére. Első miniszterelnöksége idején a Sándor palotát szemelte ki rezidenciájául, ám azt utódja, Meggyesi Péter nagyvonalú gesztussal a köztársasági elnöknek engedte át. Újra hatalomra kerülve, és abba immár bebetonozódva, Orbán tehát megvalósította azon egész nemzetünket sértő ötletét, hogy politikusideálját, a reakciót megtestesítő Horthyt követve maga is felköltözzön a Várba, és kisajátította a Várszínházat, hogy oda fészkelhesse be magát. (A nagy múltú épületet még II. József császár vette el az egyháztól, és adományozta a polgároknak színház céljaira, 1800-ban itt adott nagy sikerű koncertet Beethoven, 1835-ben itt került színre a Bánk bán, majd a Nemzeti Színház létrejötte után annak kamaraszínháza lett. 2014-ben paterolták ki belőle az utolsó társulatot, egyúttal az épületnek a megtévesztő Karmelita-kolostor nevet adva, holott egyetlen szerzetesi cella sincs benne, színháztermét pedig nem templombelsővé, hanem a vezető ünneplésére alkalmas hatalmas szalává alakították át.) Azután a Hadtörténeti Múzeumtól fosztottak meg bennünket, ahová a Hadügyminisztériumot helyezték, most pedig Zsigmond Mátyás király által is kibővített Friss palotája helyén a Horthy-korban emelt – a helyszíntől teljesen stílusidegen – kormányzati épületek másolata készül, vasbetonból, persze. Nyilván a lassan fölöslegessé váló Nemzeti Galéria és Budapesti Történeti Múzeum átvételére is készen áll már a nemzeti agytröszt. A budapestiek számára az, amit művelnek, olyan, mintha egy teljesen egészséges embernek elkezdenék kiműteni a szívét, hogy a helyére valami kibekapcsolható készüléket helyezzenek.

1986 után idén jártam másodszor Prágában. Akkor a csehszlovák főváros szürke, jellegtelen metropolisz volt – ahová mindenki sörözni járt, mert a cseh népitál harmadannyiba került, mint nálunk –, lerobbant házak tömkelegével, talán csak a régi városháza tornya emelkedett ki az egyenhomályból, amelynek órajátékát, a tizenkét apostol körbemenetelét minden turistának látnia kellett. Nem így a Hradzsint. Ott rendőr állt őrt, vigyázva Gustáv Husák elnök rezidenciájának és

hivatalainak nyugalmát. Ma a Hradzsín valóságos turistaparadicsom. Minden épülete felújítva, különböző színek váltották fel a régi kopottságot, kávé, almásrétes, köményes sült remek illata csalogat, hogy ide is térjünk be, meg oda is, és persze kiállításplakátok. Igen kedvező árú kombinált jeggyel megtekinthető az egész palota- és épületkomplexum, annak igen épen maradt középkori része is (a Habsburgok nem robbantották fel, mint 1686-ban a budai Friss palotát). A különböző ablakok, teraszok hol a hajkait méltóságteljesen görgető Moldva jobbparti dombjaira, villáira, rózsakertjeire, hol a Károly hídra, hol a balparti, pompázatos óváros házaira és templomtornyaira – és persze a régi városházára szolgálnak.

Történt ugyanis 1990-ben Csehországban egy rendszerváltás, amelynek során Václav Havel személyében egy értelmiségit választottak meg köztársasági elnöknek, aki abban látta a rendszerváltás értelmét, hogy a demokrácia hirdetése mellett a közt megillető vagyont lehetőleg teljes mértékben visszaadja az állampolgároknak. Felsétált tehát a Hradzsínba, megnézte a büszke Szent Vitus-székesegyházat, Kolozsvári Márton és György híres Szent György szobrát, a lelket rabul ejtő Szent György-templomot, a királyi palotát, a tágas lovagtermet, a defenesztrációs ablakot – a harmincéves háború kezdetének és a cseh nemzet végzetének szimbólumát –, mindazt, amit addig csak G. Husák és protokollvendégei láthattak, majd úgy szólt, neki ez nem kell, a prágai vár közkincs, mindenkié, és kiköltöztette onnan az elnöki hivaltalt. Azóta sem akadt Csehországban olyan állami vezető, aki a rosszhírű és gyűlölt előd példáját követve vissza akarta volna venni a cseh emberektől azt, ami egyes-egyedül az övék.

Krúdy Gyula: A négykalapos város

– részlet a *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban* c. regényből –

A kőbányai határcsárdánál így szólt a kóborló a vakemberhez:

- Már feltépte a napsugár a ködöt, látni a négykalapos várost.
- Budapest alatt vagyunk?

A kóborló hevesen felemelte vándorbotját:

– Sokszor megátkoztam ezt a várost, de mindig visszatértem hozzá, akármilyen messzire voltam. Valamely titokteljes varázsa van Budapestnek, mint azoknak a nőknek, akik nem érdemlik meg a férfiak szerelmét, és azok bolondok módjára futnak utánuk.

Még tudatlan ifjúember voltam, midőn először megláttam Pestet. Legelőször a négy kalapját vettem észre. A Bazilika nagy kalapja úgy terjeszkedik a város felett, mint egy pásztorsüveg. A

süveget szentek kőalakjai állják körül, és részvétlenül néznek alá a városra, ahol évszámra nem jön egy járókelő, aki hozzájuk (a szentekhez) hasonlítana. (Nem volna tanácsos az ördögnek a Bazilika tetejére tévedni. A sok szent elbírna a gonosszal.) A süveg alá menekülnek a jámborok, a kedvesek, a jók, akik semmi egyebet nem akarnak az élettől, mint csendesen elmulasztani azt az oltárok előtt való térdepléssel, az ünnepek áhítatos, piros arccal való megtartásával, jótékony folyamatossággal gördülő prédikációk meghallgatásával, a mindennapi bűnök gyógyító meggyónásával, a böjtök vallásos gyakorlásával. E nagy kalap alatt férfiak és nők mondják az imádságokat, akiket könnyen félre lehet vezetni; keresztvetéssel vagy a templomajtó előtt való kalapmegemeléssel. Sokan vannak közöttük csalók is, akik bár keresztet hordanak a nyakukban, nem hisznek másban, mint az ördög tanításában. (A hét főbűnök éppen oly ismerősek itt, mint szerte a világban. És a legájtatosabb nők is meghallják a him szamar ordítását a piacon. A legbuzgóbb férfiak is vérmes reményekkel és különös kívánságokkal merednek maguk elé, midőn a kántor éneke elhangzott, ebéd utáni csönd vár a tornyokban, és a vastag lábú táncosnő járni kezdi izgalmas táncát a rekeszizmon.) Ámde a süveg árnyéka ilyenkor is jelen van, kéznél a szentatyák tanítása. El lehet űzni a gonoszt. A Bazilika anyakönyveiben valóban fel van jegyezve néhány férfinak és nőnek a neve, akik a régi Pesten úgy folytatták életüket, hogy tintatartót vagy faggyúgyertyát vágtak az érzéki gonoszhoz, midőn az megkönyékezte őket táncosnő vagy him kutya alakjában. A temetőekben fekszenek férfiak, akik vérbőségük folytán inkább megütni hagyták magukat a gutával, mint engedtek volna a Gonosz színes, hazug, gyönyörteljes sugdolásainak. Inkább a hidegvíz-gyógyintézetbe csukatták magukat ezek a tiszta polgárok, semhogy elbocsátották volna vágyaikat: anyjuk, testvéreik, leányaik iránt. És az asszonyok örvendeztek hajuk napról napra való fehéredésének, bájaik hervadásának, szépségük muladozásának, ha erkölcstelen hajlamokat észleltek magukban; a kötőtű hirtelen megállott a harisnyában, árnyék ment el a sétatéren ablakuk alatt, fénylő karikák jelentek meg szemeik előtt, kéjesen terpeszkedett a dívány, és az ajtón kopogtatott egy farkassovány, elszánt lovag... Valóban megérintették a virágvasárnapi szentelt barkákat; a szentkép mellett; ügyeltek arra, hogy a Három királyok névbetűi ép krétavonásokkal maradjanak az ajtókon, és boldogan meggyónták a legközelebbi gyónónapon a kísértéseket, mert a gyóntatószékekben gyakran ültek idegen szerzetesek, akik a nyelvet sem tudták, amelyet a városban beszélnek.

Akkor még igaz vallásosság uralkodott a városban, az idegorvosok, akik a lelkiatya helyére tolakodtak, csak kis táblákon merték hirdetni tudományukat: könnyebben megélt a magamforma ember is, ha az asztalnál nem, de a konyhán biztosan helyet kapott.

És voltak valóban ártatlan nők, mint a fenyők csúcsán a frissen esett hó, akik másvilági életet éltek, és nem értették az öregebb férfiak hosszadalmas kézfogásait, kacsintásait. Lóvonatú járt a városban, és Ferenc József a ló hátán, a Vérmezőn magosabbnak tűnt fel Napóleonnál.

A magamfajta embernek útját e Bazilika kalapja felé kellett venni, ha boldogulni akart a városban.

– És a többi kalapok mit jelentenek? – kérdezte a vakember.

– Az országház kalapját rosszul mintázták. Olyan tokos, hegyes süvegnek kellett annak lennie, amilyen süvegekben régen a szemfényvesztők, kardnyelők, szélhámosok jártak. E kalap alatt gyülekeznek azok az emberek, akik mindig abból élnek, hogy többet beszélnek, mint bárki a városban. Néha szándékosan ostobának tüntetik fel magukat szavaikban, hogy elnyeljük az ostobák tetszését. Máskor könyvtárakban böngésznek, hogy megtaláljanak bizonyos könyveket,

amelyekben mások, akiknek névkezdő betűi is elhalványultak a könyv címlapjain, bizonyos sorokat aláhúztak. Ők élnek azokból a szép szavakból, amelyeket némelyek kitaláltak. Élnek a szószegésből, a hitehagyottságokból, a jellemtelenségükből. Messzi vidékekről verődnek össze, és magukkal hozzák a vidéki vásárokon szokásos ravaszkodásokat, cigánykodásokat. A tarisznájukba van pakolva a székeleyek agyafúrtsága, a gyöngyösi élelmesség, minden huncutság, görbeség, álarccosság, amely Magyarország térképén feltalálható. Azt lehetne mondani, hogy azok az emberek találkoznak mindennap e nagy kalap alatt, akik kegyetlenül visszaélnék mások alázatosságával, akik kíméletlenül erőszakolják a szolgálatukat az országra, mint a kezdő ügyvédek keresik a pört, midőn a járásbírósi ház körül ólálkodnak. Az árulás és becstelenség és hűtlenség: erénynek számít az ő világukban. Vigyázzunk, hogy ne tévedjünk a kőoroszlánok felé, mert valamely szemfüles képviselő leemeli a köpenyegünket. A régi, bölcs királyok szobrai még azért vannak helyükön a Duna felé néző árkádok alatt, mert kőből és bronzból vannak, így zsebre dugni nemigen lehet őket.

– Két kalap Budán van, ahol a király lakik, ha néhanapján a magyar fővárosba vetődik. Bizony, nagy áldozat lehet neki ott hagyni a bécsi Burg termeit, ahol minden bútordarab, minden kép, minden szőnyeg rokoni hűséggel ragaszkodik hozzá. A zsandárok és a lakájok megannyi távoli atyafiai ennek a hatalmas családnak. A folyosókon függő arcképek tanácsot adnak; a vastag falak, a kapubejáratokat őrző kőóriások, az udvarokon terpeszkedő lovas szobrok mind a Ferenc József védelmére vannak. Az ő kedvéért élnek az alattvalók milliói, és a templomokban mindennap érte imádkoznak. A budai palota amolyan falusi kastély, ahol a gazdaságát látogató gazda ideig-óráig meghúzódik, amíg átnézi cselédei és tisztartói számadását. Magával hozza a szakácsát, a vadászát, az udvarmesterét, a zsandárját, saját háznépével veszi magát körül az idegenben. Még ivóvizet is Schönbrunnból hoznak utána. Akik ebben a városban és országban laknak, mind-mind idegenek neki, akikkel nem szívesen áll szóba. Ezenkívül hideg a palota, nincs idejük átmelegedni a falaknak, nincs alkalmuk megmutatni az igazi arcukat; közönyös az egész város, amely kivilágított lámpásaival a Vár alatt elterül, nincs kedve lemondani az élvhajhászatról, a magának magában való életről akkor sem, ha Ferenc József tartózkodik falai között.

Ferenc József nem tudott megbarátkozni Pesttel, bár a város mindenképpen kedvét kereste.

Nemcsak utcákat és kávéházakat neveztek el róla, de bármely előkelő hölgy is szívesen feláldozta volna jó hírnevét a kedvéért. Ámde a hírneves lovassági tábornoknál kívül – aki körülbelül két fejjel volt magasabb Ferenc Józsefnél, és hervadt éveiben „Hajnal” címmel irodalmi egyesületet alakított, amely egylet estélyein abban találta örömét, hogy egymáshoz vonzó pároknak adott alkalmat a találkozáshoz – és a „nemzet csalogányán” kívül: senkit sem vett nyelvére a városi pletyka, akinek kedvéért Ferenc József kipödörte volna bajszát kerek kis katonatükrében. Mondják, hogy kedvelője volt a nagy lábastükröknek, amelyekben sokkal előnyösebben mutatkoztak az izmos tirolai nők, akiknek kedvéért gyakran vadászott a koronatarományban, amikor is tirolinak öltözött, és térdig érő harisnyában, fécántollas gráci kalapban minden alkalommal a fotográfus csöve elé állott. Talán, ha a pesti nők megelőzik vala a divatot, és a rövid szoknya alatt már Ferenc József idejében mutatni kezdik hatalmas lábszáraikat (amelyekről azelőtt fogalmunk sem volt); ha már az öreg király idejében kérkednek vala cirkuszi erőművésznőkéhez hasonlatos lábizmaikkal: Ferenc József többet nézegetett volna Pest felé a tábori látócsövön át a Vár ablakából.

Még a pesti Opera igazgatói sem emelkedtek a helyzet magaslatára, midőn őfelségét olykor

páholyában láthatták. Bár számtalanszor előadták a Bécsi keringő című balettot, nem jutott eszükbe, hogy a szitakötőlenge táncosnő helyett tenyeres-talpas balerinákat szerződtessenek. A Népszínház igazgatójának volt némi szerencséje Blahánéval, akit Ferenc József többször is meghallgatott. Bezzeg, midőn a nagyszerű bécsi színésznő kezdte előadni a stájer népénekeket, kerekre nyitott szájával, megtáncoltatta lódenszoknyáját, harmonikabillegetéssel riszálta derekát: a pestiek már rájöttek, hol hibázták el a dolgot Ferenc Józseffel. Segíteni azonban nem lehetett. Az öreg császár, bár az első Karácsonyra (azután nagy szünetet tartva) csak egy alt-wien porcelán szervizzel lepte meg, miután nem volt fogalma arról, hogy a porcelánba ennivaló is kell – hűségesen megmaradt az okos nő társaságában, mindaddig, amíg bombassinselyemmel, aranykeresztel díszített koporsóját a Szent István-templomban körülfogták a piros nadrágos tábornagyok. Olyan kicsiny volt ez a koporsó, hogy azok, akik a karnagy emelvényéről nézték a temetést, azt hitték, egy gyermek holtteste felett mondja a gyászmisét a bécsi érsek. (A kapucinusok sírboltjában, ahol öles márvány- és bronzszarkofágjaikban Istennek ajánlott lélekkel fekszenek a hatalmas Habsburgok, talán sohase kapja meg méltó fekvőhelyét az utolsó nagy császár, aki egy félszázadon át rendben tartotta birodalmát. Alig múlt el két esztendő a temetés után, a piros nadrágos, zöld bokrétás tábornagyok szertefutottak, a rózsaszínű arcú, jól táplált zsandárok a bécsi elővárosokban kaptak házmesteri állást, vége lett minden pompának és ceremóniának, amelyet évszázadokon át a spanyol etikett törvényei és a hagyományok útmutatásai alapján tartottak az udvarmesterek. Ferenc Józsefet temették utoljára azon szertartás szerint a bécsi Burg kápolnájából, amely szertartásban az egykori spanyol királyok temetkeztek.)

Ha Pesten volt Ferenc József, legszívesebben a Vár budai szárnyában tartózkodott. A meredek, budai oldalra eső palotából még láthatta azokat a házakat, ablakából szemügyre vehette azokat az utcákat, amelyekben fiatalkorában járkált, a solferinói csata előtt, mikor szerelmes volt Erzsébetbe, és gyakran megajándékozta őt gyermekkel. Az egykori Pest, ahová ifjan és nagy reményekkel jött valaha, eltűnt. Évről évre kevesebb lett azoknak a házaknak a száma a Dunaparton, amelyeket ifjúkorában megismert Pestből. Pest mind idegenebb lett az öregedő királynak, minden lebontott régi ház, minden újonnan épült palota a Duna-soron arra emlékeztette, hogy az idő múlik. Ifjan és vállalkozó kedvvel jött valamikor a városba, megszokta, hogy a koronataromány fővárosában alázatos, földszintes házikók, keskeny utcák, megalázkodott alattvalók, zsebkendőjüket kipirult arccal lobogtató honleányok, nyugodalmas, lázadásmentes öregség üdvözlőjék. Úgy ismerte meg Pestet, mint a bánattól meggyötört, kis örömeknek is nagyon örvendező várost – mint egy kopott, elhanyagolt leányt, akit boldoggá lehetett tenni egy ajándékba adott kucséberskatulyával –, és Pest egyszerre levetette szerény álarcát, és évről évre több ékszert rakott magára, túl hangossá lett az igénytelenke, házárdá a takarékos, kifejtett mellét mutogatta a zárdái szigorúságban felnevelkedett hajadon, felragyogtak a Redut ablakai, mintha már elfelejtették volna Henczi ágyúit, lármás és élni vágyó és más arculatú lett a Duna-sor, amelyre Ferenc József még mindig úgy emlékezett, mint első ifjúságában látta, mikor Széchenyi István gróf kormányozta a parti homokban fodorozott sörényű, arabs paripáját... Pest hűtlen lett. A gyanakvó Ferenc József úgy érezte talán, hogy ebben a városban csak azok rikoltanak feléje őszinte elragadtatással, akik már nyugdíjat kapnak tőle, vagy azok, akik még nem jutottak megfelelő álláshoz.

A kurtizánna lett, rafinált város elfelejtette a győztes katonát, akinek keblére vetette magát tapasztalatlan üdeségében, mikor az diadalmasan bevonult a városba. Elmúlt vállának és nyakának szenteltvíz illata, Pest felnyitotta lesütött szemét, és nem elégedett meg többé mézes mogyoróval,

aranyfüstös dióval, diákkoszttal. Észrevette szépségét, fejlődő bájait; kibontakozott nagyvárosias gamin-természete; értékelní kezdte magát az egykori penészvirág, és a fukar öregúr mérgeskedve tapasztalta, hogy már nem szereti őt ez a nagy igényű, kokottá vált Pest. A szende szűz, aki a hatvanas években boldogan utánozta a kereskedők és iparosok bálján látott Erzsébet királyné hajkoszorúját, karcsúságát – széles szájú, mohó, féktelen nőszemély lett. A gavallérok, akik a koronázás idejében császárszakállt nevelgettek a Kishíd utcai fodrász közreműködésével, mind ritkábban lettek; öreg kapusok, veterán katonák, udvari alkalmazottak viselték már Ferenc József szakállát.

Természetes tehát, hogy Ferenc József nem nézett jó szívvel Pestre, amely mindenben ellentétje volt a konzervatív Bécsnek. Ha az ablakhoz állott, leginkább a budai oldalon legeltette szemét, ahol még nem tolakodtak oly sűrűn tekintete elé az ormótlán, szürke tűzfalak, szemérmetlenül magas háztetők, hogy ne láthatta volna a Vérmező mellett elvivő utat, amelyen Elisabeth oly gyakran járt a kis Mária Valériával és Rezsővel a Városmajorba. A keskeny, szerény utcájú budai oldalon még nemigen hallatszott a nőknek az a kihívó kacarászása, amely mindvégig bántotta a Ferenc József-korabeli öregurakat. A háztetők itt még oly szerények voltak, mint alattvalókhoz illik. A Tabán és a Krisztina alázatos megadással nézett fel fejedelmére. Az udvarok, ablakok, a kapuk oly kicsinyek voltak, amint ez illett egy koronatartomány fővárosába. Mély tisztelet zengett a harangokból, amelyeknek meglódulására a járókelők lent, mélyen a vár alatt, megemelintették kalapjukat. És távolabb is, ahol a hegyvidék nyújtogatta be lábait a városrészbe, Óbudán, téli időben oly fehérek és oly kicsinyek voltak a házak, hogy bizvást lehetett hinni, hogy itt mindenki hálát ad Istennek, midőn leereszkedik az este, és megszerezte mindennapi olaját lámpásába. A Vízivárosban az öreg katonák kiegyenesednek, ha fenn a várban őrséget váltanak hangos trombitaszóval, ünnepnapokon felteszik rendjeleiket azok, akik ilyesmihez juthattak. Nem, Budán semmi sem zavarta az öreg király tekintetét. Nem lehetett elgondolni, hogy ezekben a hallgatag, maguknak élő utcákban, csendesen álmodozó házakban valakinek is eszébe jutna politizálni, a nagyapák elő is vennék kopott sétatálcáikat, ha V-ik Ferdinánd utódját merészelné valaki kifogásolni.

Stancsics Erzsébet: Egy név, két sors

Stancsics Márkó és Táncsics Mihály nyomában

– *Családja, emlékezet és egy közös név, mely történelmet rejt...* –

Van úgy, hogy a múlt nem kopogtat, csak halkán odasúgja a nevét. Olykor levéltári bejegyzésben

bukkan fel, máskor egy családi legendában. De vannak nevek, amelyek nemcsak visszhangoznak, hanem valahol összeérnek.

STANCSICS. Egy név a 16. századból, amely a szigetvári vár hős védőjét, **Horváth Stancsics Markót** idézi. A végvári harcok lobogója alatt élő katona, aki nemcsak karddal, hanem tudással is szolgálta hazáját: fia, Gergely (1558 Körmend – 1597 Nagyőr) megalapította az első magyarországi evangélikus főiskolát Felső-Eőrn. A család évszázadokon átívelő története címerrel, házasságokkal, birtokokkal fonódott bele a magyar nemesi sorsok szövedékébe.

És van egy másik név: **Táncsics Mihály** – eredetileg Stancsics Mihály. Szegényparaszti sorból származó fiú, akinek betűi és eszméi többet mozdítottak meg, mint egy sereg ágyú. Tanító, újságíró, a sajtószabadság hőse. Aki kiszabadulásakor 1848 márciusában már nemcsak ember volt – jelképpé vált!

De mi történik, ha kiderül: talán egy család sarjai voltak? Egyikük egy vár tornyában, másikuk a szó emelvényén – de mégis, egyazon gyökérből.

A kutatás nem adatbázis, hanem szenvedély. Keresni a jeleket, visszhangokat, vérvonalat, amelyek a 16. századi Márkó alakjától a 18. század végi Mihályig vezetnek. A név, a földrajzi eredet, a nemesi háttér, majd annak elvesztése – mind arra utalnak: nem kizárt a kapcsolat! Az iratok elvesztek, de a családi emlékezet, a szívbe vésődött név és a kutató akarat, amely nem hagy nyugodni, többet árulhat el az igazságról, mint bármely pecsétetes pergamen.

A múlt néha nem bizonyít, csak bíztat! És mi, akik kérdezzük, hallgatjuk is, amit suttog...

I. Két Stancsics története – Rokoni fonalak az idő szövetében

Amikor az ember nevet kap, gyakran csak a jelenig hordozza. Ritkán gondol bele, honnan ered, milyen távolságokat és sorsokat rejt. De van, aki kérdez. Van, aki visszafordul az időben és keresni kezdi a gyökereket, amelyek talán máig táplálnak – én azok közé tartozom.

Táncsics Mihály, a szabadságharcos, tanító, újságíró, író és politikus 1799-ben született Ácsteszéren – jobbágycsaládban, de nemes eszmékkal. Eredeti neve: **Stancsics Mihál**. A név horvát eredetű, déli határvidékről származó családot sejtet. Ez a név felbukkan néhány évszázaddal korábban is: **Horváth Stancsics (Stansith) Márk** neveként, aki a 16. század közepén a szigetvári vár várkapitánya volt, katonai vezető, hadvezér, a végvári harcok aktív alakja. A kérdés, ami már régóta foglalkoztat: *lehettek-e ok rokonok?* Egyazon vérvonal hajtásai, csak más-más század fáján? A válasz jelenleg nem dokumentálható bizonyossággal, de minden történelmi nyom, etimológiai kapcsolat és társadalmi mozgás valószínűsíti, hogy legalább távoli rokonság, közös ági eredet nem **kizárt**.

II. Történelmi párhuzam – Egy név két rendeltetés

Olykor egy név kétfelé indul: egyik ága kardot ragad, a másik pennát. Az egyik kőfalakat véd, a másik eszméket. Az egyikük a törököt tartja távol, a másik a szellemi sötétséget veri vissza. De a

gyökér egyforma: a hazáért való küzdés, hűség, szolgálat.

A Stansith nemzetség a 13. századig visszavezethető nemesi család, amelynek egyes ágai a 18. századra elszegényedtek, társadalmi státuszuk csökkent. Nem egyszerű ez a sors, de ismerős a magyar történelemben: mert Táncsics Mihály, aki később az első sajtóért való bebörtönzöttként ünnepelünk, **nemesi felmenőkkel** bírt, mégis jobbágyként született, ahonnan felküzdötte magát a szó és a szabadság erejével.

Az én családom erről a vonalról származik. Táncsics Mihály testvérének, Jánosnak ükunokájaként őrzöm a családi történeteket, amelyek megerősítik, amit az iratok még nem tudnak: hogy a név nem csupán hangalak, hanem összekötő emlékezet. Stancsics János (Mihály testvére) fia, az én dédnagyapám (1858-1944) az Ordódy uradalom intézője volt Bagotán, felesége pedig **Alsó-Felső Köröskényi Madurkay Katalin** (1860-1926) kutyabőrös kisnemes volt. A vérvonalak összeérhetnek: akár a hadvezéri hírnév, akár a földből élő kéz, akár a szellemi küzdelem felől érkeznek. Az emlékezés, a családi szájhagyomány, az ösztönös kapcsolódás – ezek is források. Talán sosem kapunk a kérdésekre pecsétes választ, de az út maga is érték. Az, hogy kutattam. Hogy kerestem. Hogy a múlt árnyékára nézek vissza. Mert akinek múltja van, annak iránya is lesz. És ha ezt a két Stancsics nevű férfit valaha is összeérte egy vérvonal, akkor mi, utódaik el ne engedjük ezt a fonalat!

III. Idővonal – A Stancsics név történeti íve

1264 – a család őse, Gál, a gradecki nemzetség tagjaként említésre kerül. A „Stansith” név a 13. századtól dokumentált.

1550-es évek – Horváth Stancsics Márk, a szigetvári várkapitány, katonai vezető a török elleni harcokban. [1556. jún.13. és júl. 31. között sikerrel védi Szigetvárt Kádim Ali budai pasával szemben – a szerk.]

1561 – Márk halála a török elleni harcok során.

1584 – fia, Gergely (1558 Körmend – 1597 Nagyőr) megalapítja az első magyarországi evangélikus főiskolát Felső-Eőron (Sztráska). Külföldi tanulmányai után ő is tanít a főiskolán és Szepes vármegye alispánja.

1622 – Gergely fia, Boldizsár (felesége Kiss Kata volt.) Apja közéleti szereplését továbbvitte: Szepes vármegye alispánja volt. A családfa tovább ágazik a Márk–Imre leányágon.

Gergely másik fia, Markó (Maekó) egyes források szerint 1653-ban élt és Máriássy Zsófiát vette feleségül. Ez a házasság is mutatja a család szoros kapcsolatát a korabeli nemesi elit máságaival.

A család további generációi közül több tag is betöltött alispáni tisztséget Szepes vármegyében, pl. **Horváth Imre, aki 1712-ben halt meg és Horváth Boldizsár**, aki Berzeviczky Terézszel kötött házasságot.

18. század - A család több ága elszegényedik, társadalmi státuszuk lecsúszik. Néhány vonal földműves, iparos, vagy uradalmi alkalmazott lesz.

A **férfiág a 19. század elején halt ki**, de a nőági leszármazottak révén a család öröksége tovább élt más nemesi családokban.

1799 – Táncsics (Stancsics) Mihály születése Ácsteszéken.

– A **családi szál** másik szereplője, **Stancsics János**, aki Táncsics testvére (Ácsteszér) gombkötő mester Székesfehérvárott, majd Győrben.) **Ő az én üknagyapám.**

1858 – Stancsics Jánosnak fia születik, szintén János, aki 1900 körül intézőként szolgál Bagotán, az Ordódy bárói uradalomban. Meghalt 1947-ben Budapesten. Felesége **Alsó-Felső Köröskényi Madurkay Katalin** (1860-1926) kisnemesi származású. Alsó és Felső Köröskény (ma Dolné és Horné Krskany, Szlovákia) létező települések, ahol több nemesi család – köztük a Köröskényi és Madurkay ágak éltek.

Házasságukból 9 gyermek élte meg a felnőttkort.

1895 - Nagyanyám, Stancsics Erzsébet (1895 Bagota – 1978 Budapest) közöttük volt, tőle és **Frigyes** nevű testvérétől (1890 Bagota – 1969 Budapest) tudom az adatokat.

IV. Gradeczi Horváth Stancsics (Stansith) családfa-vázlat

I. Generáció:

Horváth Stancsics (Stansith) Márkó (Márk) + 1561 Szigetvári várkapitány, horvát eredetű nemes, a család magyarországi ágának megalapítója.

II. Generáció:

H. S. Gergely (1558-1597)

Szepes vármegye alispánja

Alapította a felső-eőri (Sztráska) evangélikus főiskolát, többnyelvű tanárokkal, maga is tanított

Feleségei: Amade Fruzsina, majd Sembery Fruzsina

Gyermekei: (ismert adatok alapján)

Boldizsár (alispán, 1622-ben élt, felesége Kiss Kata)

Imre (katonai, vagy jogi pálya)

Három lány: Christina, Anna és Kata. Házastársaik lánynevek sorrendjében: Hoffmann György, Máriássy Pál, Csatári Hoffmann Istán

III. Generáció: (Boldizsár gyermekei)

Márk – felesége Máriássy Zsófia

Imre – felesége dobai Székely Zsuzsanna

lánytestvérek férjezett neveik szerint:

Hoffmann Krisztina

Máriássy Anna

Pécsy Fruzsina

Pongrácz Kata

Keczer Kata

Görgey Krisztina

IV. **Generáció:** (XVII. század vége – XVIII. század eleje)

Imre és Márk ágain születhettek további leszármazottak – itt már a család több vonala kismemesi, vagy szolgabírói irányba ágazott és egyes ágak adófizetői státusza már közel állt a jobbágy szinthez. Így nem kizárt, hanem megerősíti a lehetséges átmenetet Tánicsics Mihály származásához.

III. **Összehasonlító táblázat a Horváth-Stancsics (Stantsith) család és Tánicsics Mihály családi hátteréről:**

Jellemzők	Horváth-Stancsics család	Tánicsics Mihály családja
<u>Eredet:</u>	Horvát nemesi család 13.	Horvát-szlovák származás századi gyökerekkel
<u>Kiindulási terület:</u>	Horvátország majd Magyarország	Ácsteszér Magyarország
<u>Legismertebb személy:</u>	Horváth-Stancsics Márk, Szigetvár kapitánya	Tánicsics Mihály író, politikus, reformer
<u>Társadalmi státusz:</u>	Nemesi bárói család	jobbágyi származás
<u>Vallási háttér:</u>	Római katolikus	szintén római katolikus
<u>Történelmi szerep:</u>	Katonai védelem, végvári küzdelmek	Szabadságharc eszméinek terjesztése, sajtószabadság
<u>Nevesítés eredete:</u>	Horváth-Stancsics családnév összevonása	Stancic névből magyarosított Stancsics, majd Tánicsics
<u>Közvetlen rokonság:</u>	nem igazolt	nem ismert

VI. Horváth-Stancsics Gergely családfája:

feleségei: Amadé Fruzsina		Semberi Fruzsina		
Márkó	Boldizsár	Chirsina	Anna	Kata
felesége:	felesége:	férje:	férje:	férje:
Máriássy Zsófia	Kiss Kata	Hoffmann György	Máriássy Pál	Csatáry
Hoffmann István				

További generációk:

- Horváth Imre + 1712
- Horváth Boldizsár felesége: Berzeviczky Teréz

*

Kutatásom itt megáll, de nem fejeződik be. Hozzátenném munkám során a megfigyelésemet: A szigetvári várkapitány és Stancsics Mihály koruk művelt, nagy tudású, értelmiségi nemzedékéhez is tartoztak. Márkó fia, Gergely már könyvvel és szavakkal folytatta apja honvédő harcát, akárcsak Mihály. A minőség hősei csatáztak sokszor méltatlan körülmények között. A nagyító alá vett generációk mind szellemi elit tagjai is voltak, hozzáteve az általam személyesen ismert családtagjaimat is: dédszüleim, nagyszüleim, szüleim, jómagam, gyermekeim és unokáim.

Németh László ezt mondta: „Az irodalomban megfogalmazódó, értékféltő, minőségmentő szándékok ébresztenek rá a nemzettudat kivilágítására, morális értékekkel való telítésére.”

Jó dolog hordozni az örökölt élményeket, amelyekre ráépül a saját életünk és utódainké. Mondhatjuk: amolyan történelmi léttapasztalat és sorsélmény. Reménykedem, hogy azt, ami nekem még nem sikerült, hátha utódaim megtalálják azt a családi szálat, amely Stancsics Horváth Márkót és (S)tancsics Mihályt összeköti a magyar történelemben.

Talán...

Karinthy Frigyes: Mumusok

Barátságosabb arcot kérünk

Negyvenötödik születésnapom örömére ma reggel egy órácska külön lustálkodást engedtem meg magamnak, a törzskávéházban, mindenesetre odakérettem a képes lapokat, hogy elkerüljem a magammal való foglalkozást – nem jó az ilyenkor. A negyvenötös szám ellen nincs különösebb kifogásom, inkább az évszám ellen, amire esett; száz évvel ezelőtt szívesebben lettem volna, a magam mesterségében ennyi idős. Akkoriban az íróféle legszebb éveinek tartották ezt a kort, s külső eredményeiben is ilyenkor tartott pályafutása delén. Szép kor volt ezernyolcszázharminchárom, forradalmak után és háborúk előtt, divatban volt a szellemiség minden vonalon, kultúrában csakúgy, mint politikában. Európa együttes erőfeszítéssel maga alá gyűrve az orosz medve karjai közt előzetesen kissé megropogtatott Nagy Vau-Vaut, az „emberiség ellenségét” (aminek legalább olyan ünnepélyesen és nyilvánosan kiáltották ki, mint Európa Megmentőjének és a Béke Császárának, a maga idejében) Napóleont, most lohengrini fehér palástjában a durva erőszak fölötti méltatlankodásnak állott őt Elza királykisasszony (legalábbis Elzász-Lotharingia) nászágya mellett. Goethe csak imént halt meg, s a „világpolgár” fogalom alatt legrosszabb esetben Európa lovagját értette a közvélemény, a művelődés és haladás bajnokát, ellenfelét és ellentétét mindennek, ami a romantikusan-rationális „felvilágosodás”-nak útjában állott. A politikus eszményképe nem sokban különbözött a nagy tudós vagy nagy gondolkodó eszményképétől: mindenesetre humanista műveltséget vártak el tőle, s ő maga, ha a fizikai demokrácia – az akkoriban egyedül lehetségesnek tartott államelméleti végcél – megbízható harcosának akart számítani, ezt csak a szellemi arisztokráciához való tartozás becsvágásával érthette el: az a középosztály, melynek hatalmát köszönhette, urát és vezetőjét csak akkor ismerte el benne, ha ő viszont az örök Emberi Eszmények alázatos szolgálatában ez eszmények hirdetője, a Szellemi Nagyság áhítatos hívének vallotta magát. Abban az időben a politikusok kevesebb jelszót gyártottak saját szakállukra (nem is hordtak szakállt), de sűrűbben idézték a költőket és írókat. S még külsejükben is inkább hasonlítottak hozzájuk, mint a hadvezérekhez – arcképeiken gyakori a távolba néző, tűnődő tekintet s a szellem emberének finom, értelmes mosolya.

*

Szórakozottan dobálom a képes újságok lapjait, s egyre jobban elfog valami komikus érzéssel kevert idegenkedés. Címlapokon rajzban, belül, a szöveg közt, jól beállított fényképeken, sűrűn villannak el a kor divatos, a maguk hazájában ünnepelt és körülrajongott államfői: politikai vezérek arcképcsarnoka. Ott állanak a lencse vagy a rajzoló ceruzája előtt, rendesen profilban, vagy szemben: az arcélt nem szeretik, többet árul el s kevésbé ellenőrizhető a modell részéről:

ezek az urak látni akarják a művészt vagy mestert munka közben, hogy azt hozza-e ki belőlük, amit közölni óhajtanak a világgal. Itt nem lehet viccelni, művészi szemlélet vagy lencsei tárgyilagosság irányában – arcvonásaik kifejezésében is ugyanarra a katonai tömörségre törekszenek, mint jelszavaik kiválogatása közben, s ami ezen túl esik, csak a felségsértő kíváncsiság, vagy kereken és németül: szemtelen zsidó indiszkrécio szempontjából lehetne fontos, ezt pedig kerülni kell. Ezeket az arcképeket nézve, az a kellemetlen érzése támad az embernek, hogy mielőtt a rajzoló vagy fotográfus ellátta névjegyével, a modell megnézte az alkotást, „húzott belőle”, hozzátett egy-két vonást, s csak aztán „engedélyezte” megjelenését.

Mikor olyannak látta magát, amilyennek látszani óhajt.

Hogy elég szigorú és félelmetes immár csodálatos fizimiskája.

*

Mert szigorúak és félelmetesek ezek az arckifejezések.

Csak azt nem értem, miért, milyen célzattal, milyen rettenetes, földöntúli vagy alvilági indulat nevében, minő elrettentő és megbénító és lebűvölő hatás kedvéért vágják ezeket a gyerekríkató, csecsemőajkakat legörbítő, kiskutyákat szűköltető, nebulókat rémítgető, érzékeny lelkek nadrágját veszélyeztető mumusképeket.

Mit ijesztgetik a nézőt, aki éppen reggelizni szeretne, kedvenc képes újságját lapozgatva, hogy a kifli csücske kiforduljon tátva maradt szájából?

Miért olyan szigorúak?

Mit fenyegetőznek?

Kit ijesztgetnek és mivel?

A külső ellenséget meg- és elriasztó katonaönérzet ábrázatán még valahogy helyén volna ez a facies martialis, ha kissé elavult is a formanyelv, régen volt, mikor a portyázó magyarok összekaszabolták tulajdon orcáikat, hogy a rútság rettenetével ejtsék zavarba Szvatopluk ijedős népét. De ez a jupiteri harag a politikus szemöldökén a belső ellenség bűneinek szól, ha jól értettük a szót, velük szemben is azt jelenti e szigor, hogy van rá fedezet, a csizmaszárba dugott nádpálca formájában, hogy a politikus készen áll igénybe venni a fegyvert, melynek birtokába jutott, a fegyvert, csövéen a felirattal: „ultima ratio regum”.

Ó, mily iszonyú!

És mégis, bármilyen iszonyú, ha meggondolom, mégse olyan nagyon iszonyú, hogy megokolná ezt a hu-hut, ezt a torzonborzot, ezt a gorgon-borgont, ezt a kővé dermesztést, amit az újságlepedőről szemem közé dőf rettentő tekintetével a német vallás- és közoktatásügyi miniszter úr. Ha kivonva magam a tekintet feszélyező hatása alól, meg tudnám találni a helyes szót, azt hiszem, ilyen tömören és egyszerűen fejezném ki magam: mondd már.

Mondd már, hogy van pár százezer puskátok, párezer ágyútok, párszáz repülőgépetek, néhány rohamosztagotok.

Hát aztán?

Dzsingisz kánnak is volt néhány osztaga. Valamivel több is lehetett, ha hinni szabad a történelmi adatnak, mely szerint Ázsia felét markában tartotta már, mikor Európa ellen megindult, mégse vágott hozzá ilyen elkámpicsorító cifferblattot. Az érmek tűnődőnek és komolynak ábrázolják bús mongol fejét: mintha a nagy keleti gondolat, a mulandóság felismerése, foglalkoztatná inkább, mint a Nagy Sándor-i becsvágy, világhódító perceiben.

De különben is és egyáltalán – miért muszáj a polgári, vagy akár szocialista politikusnak okvetlenül katona arcot vágni olyan korban, amikor az igazi katonák se hordják már a Napóleon-portrékról örökbe kapott keskenyre szorított ajkat és összevont szemöldököt? Miért akar Hitler és Göbbels katonásabb arckifejezést rögzíteni belénk, mint amilyen Hindenburg szelíd és jóságos, igazi katonaaarcán borong a haptákba álló bajusz kettős dárdahegye mögött?

*

Barátságosabb arcot kérünk, uraim!

Bármekkora is az a hatalom – állam és államfő szerződéses viszonya soha nem válhat olyan veszedelmessé a felekre nézve, hogy az egyik fél ekkorát ijesszen rajta, a másik ennyire megijedjen – a végén elneveti magát valamelyik, s ez a másikat igen kellemetlen helyzetbe hozhatja a közönség előtt. Nekem se eszményképem politikus arcban a harminckét fogát mutogató Roosevelttel s katona arcban a púderes-copfos, lányos mosolyú Savoyai Eugen (bár mindkettő kitűnő a maga szakmájában) – de talán meg lehetne találni kettő között a középutat.

Negyvenöt éves vagyok, uraim.

Ebben a korban lassanként megérti az ember, hogy fegyverek és ágyúk nélkül is elmúlunk valahogy... ezek a dolgok nem imponálnak olyan nagyon, mint mikor a halál kizárólagos lehetőségét látta bennük az ifjú bátorság s a gyermek életösztöne.

Negyvenöt éves vagyok. Hagyjuk a mumusképeket, uraim. Nem ijedek meg.

Ballai László Cattolica II.

2022. augusztus 7.

Assisi

A jelzett helyen nyoma sincs római amfiteátrumnak, azonban a középkori épületek gyanúsan ovális ívben sorakoznak. A második utcánál a homlokomra csapok, elkezdem keresni a bejáratot, ahonnan a szektorokat egykor megközelítették, igen, itt is az első, most befelé szűkülő sikátor az egykori közlekedési folyosó. A többi bejárat is mutatja az antik struktúrát. A „település” a római kortól folyamatosan lakottnak tűnik, a birodalmi karhatalom megszűnése után nyilván a barbárok elől menekültek e jól védhető helyre az első lakók. Barangolásom közepette hirtelen egy tábla előtt találok magamat, amely adatokkal is kiegészíti feltételezésemet: az ovális alakú amfiteátrum alapterülete 6900 m², legnagyobb szélessége 107 m, a legkisebb 87 m, arénája 63 x 37,8 m, tizenhétezer nézőt tudott befogadni. Egy olasz család érkezik, papa, mama, két kisgyerek, a többiek irányításához, az érdekességek megmutatásához szokott férfiú tanácstalanul széttárja karját, végül hozzém fordul, nem tudom-e, hol az amfiteátrum. Itt állunk benne, azzal megmutatom az információs táblát. Köszönetet mond, majd a tudnivalókat fennhangon felolvassa a családjának.

A város főtere az egykori római fórum helyen emelkedik, pontosabban lejt, egy a perugiaihoz fogható gyönyörű reneszánsz szökőkút csobogása kíséri a Santa Maria Sopra Minerva templomig, a római templom homlokzati oszlopsora és tümpanonja teljes épségben pompázik, mögötte ókeresztény bazilika, mellette román, erődszerű campanile.

Hihetetlen gazdagság! Fél Kis-Magyarországot be kell járni, hogy annyi műemlékre leljen az ember, mint ami csak Assisiben, az egykori Asisiumban található. A város tökéletesen megőrizte középkori arculatát, leszámítva persze a modernizált portálok légkondicionált üzlethelyiségeit – amelyekben azonban csak helyi kereskedők kínálják portékáikat. A töltött sertéscombok, illatos szalámik, csillogó olajbogyók láttán nehéz megállni, hogy az ember ne szórja két kézzel a pénzt, mint a város legnevezetesebb fia, midőn úgy döntött, hogy a kereskedelem helyett a szerzetesi pályát választja, és szétosztogatja a vagyonát a szegények között, ám a szegényeket megelőzve értek oda a gazdag kereskedők, hogy rátegyék a kezüket a tetemes készletekre. Mindenesetre Szent Ferenc mozgalma Assisit a keresztény világ egyik legfontosabb zarándokhelyévé tette. Mostanság, bár fölül minden változatlan, a város alatti hegy gyomrában hatalmas mélyparkolókat alakítottak ki, amelyek elnyelik az autóáradatot.

Látszólag ellentmondás áll fenn az Assisi Szent Ferenc által hirdetett és az evangéliumi, kolduló életmóddal megerősített tanok és a kegyhely monumentalitása között, amely kétszintes katedrálisával, dupla kerengőjű kolostorával álmélkodtatja el a híveket. Ugyanakkor csakúgy, mint a bencések a középkor hajnalán a szabad barbárok alávetésével – a hitbuzgóság mellett a szántóvetésre is megtanítva őket – a ferencesek a legszegényebbek közé menve és anyanyelvükön közvetítve feléjük az egyházi tanításokat, sokat tettek a feudalizmus megszüntetéséért. Ne felejtjük el, hogy a ferencesek bekapcsolódtak az inkvizícióba is, amit persze nem lehet felróni Assisi legderékabb polgárának, kultuszának ráadásul olyan bámulatos műalkotásukat köszönhetünk, mint Giottónak a felső katedrálisban látható Assisi Szent Ferenc életét bemutató freskósorozata, amelynek *A szent vizet fakaszt egy vándornak* című darabja a génius megismételhetetlen megnyilatkozása.

Ez a lényeg, a csoda, hogy létezik hatalom, amely, persze a túlvilági lét felkínálásán túl legyőzi a mindennapi nyomorúságot, és megoldja helyettünk a problémákat, mint például az automobilom motorhibát jelzett Orvieto óta – gondolkoztam is, ezerháromszáz kilométer távolságban ne vegyem-e igénybe az Opel assistance biztosítás szolgáltatásait, de kinek van kedve

szervizbe járni a nyaralásán –, és lám, az assisi mélyparkolóban fél nap után, amint újra elfordítottam a slusszkulcsot, nem gyulladt ki újra a hibajelző.

Augusztus 9.

Az antikvitásból átörökített városi kultúra és gazdagság Sienában is lenyűgöző, de mintha minden kirándulni vágyó turista e várost célozta volna meg, a főtéren és a dóm környékén olyan emberáradat hömpölygött, amely elviselhetetlenné vált. Sem haladni, sem nézelődni nem lehetett, eszembe is jutott, talán nem véletlen, hogy az öreg kontinensen éppen Itáliában vágott rendet először a Covid-halál.

Ha Orvietóban láttam valaha is a legszebb román–gót stílusú dómot, akkor Sienában annak a kicifrázott változatát, homlokzatára bezsúfolták, amit csak lehetett, olyannyira, hogy a barokkos túlzás szinonimájaként sienai túlzásról is beszélhetünk. Már csak azért is, mert ezt a dómot egyébként a háromszorosára akarták megnagyobbítani – a tervnek a középkori Covid, a pestis vetett gátat –, és a városháza tornya is aránytalanul magas az épülethez képest.

Szívmeleg, vagy éppen érzékeket bizsergető élményről csak a Chiggi palota környékéről számolhatok be, ahol beléptem egy hentes-, mit hentes, egy húsművész-üzletbe, ott festői elrendezésben csüggték alá a sonkák és a gömböcök, a pult mögött álló, barokk festő ecsetjére való mester fejét barét, hegyes bajusz és szakáll ékesítette, elismerő szómra, „magnifico” (fenséges), méltósággal meghajtotta magát. Azt gondolta, itt véget is ért egy nála tett szokásos turistavizit, hanem amikor kifejtettem, arra kérném, állítson össze nekem egy kóstolót, hogy megismerhessem e csodálatos vidék ízeit, oly módon kezdett figyelni, homlokát ráncolva, mint az orvos, aki előtt már a panasz közepén a legalkalmasabb kúra képzete lebeg. Amikor elkészült a „diétával” a bolt elé a fogyasztás céljára kihelyezett fél akós hordó tetején díszlő vágódeszkára helyeztem a tálcámat, és végiggondoltam, milyen sorrendben kezdjem fogyasztani az illatozó sonkából, szalámiból, olajbogyóból és kétféle scamorza sajtból összeállított ingyenc tálát. Nem segítette az élvezetet, hogy az utcán holland és cseh turisták löktek hátba, utóbbiak meg is álltak, és figyelmesen nézni kezdték, amint eszem. Személyemről körbe ment a tudósítás az üzletben is, mert onnan hirtelen kilépett a tulajdonos fia, egy minden ceremonialitást nélkülöző vidám fickó, pillantása megakadt svájci bicskámon – amelyet kénytelen voltam elővenni, merthogy a bőségátlhoz mindössze egy hurkapálcikát mellékeltek –, és megkérdezte, hogy svájci vagyok? A bicskám svájci, de én nem. Ezen összenevettünk. De lehet, hogy itt ez a kialakult rutin, kíváncsiak arra, hogyan bánik el a turista foggal-körömmel a szálas szárazáruval. Én valószínűleg átmentem a vizsgán, mert amikor visszavittem a tálcámat, a tulaj széles-cinkos mosollyal, már-már szerepéből kilépve köszönte meg.

A Palazzo Chiggi reneszánsz loggiáinak keresztboltozatos mennyezetét égszínkéék tónusú freskók díszítették, udvarán márványkút díszelgett. Midőn elővettem a fényképezőgémet, hozzám lépett a pincér, hogy nem innék-e egy jó kézműves sört? E jól feltett kérdésre hogy is mondhattam volna nemet, és bár a jéghideg ital igen jól esett, mívésségében meg sem közelítette azon falatokét, aminőket az imént élvezhettem.

Mire végeztem a Chiggi környékén, már le is zárták a főteret, amely furcsamód homokkal

volt felszórva. Augusztus 16-án tartják ugyanis a Paliót, a hagyományos lovasversenyt. Nyilván ennek a mintájára született meg a minden kurzussal konform honpolgárunk fejében a nemzeti vágta ötlete. Csak amíg a Palio Siena kereskedőinek és vendéglátóinak óriási üzlet, addig a nemzeti vágta csupán a szervezőségnek az, amely szépen zsebe vágja az állami támogatást, miközben egy teljes hétvégére megbénítják Budapestet.

Oly jó itt, Cattolicában vacsoraiddőkor a Hotel Victoria Palace mögül érezni a tenger – és persze a hotelbe beparkoló autók – illatát. Úgy is mondhatni, az emberre rásugárzik a luxus fényének árnyéka. Ennél tökéletesebb képzavar is létezik: öregasszony babakocsit tol, elhaladtában, hogy gyönyörködjem korunk leonardói szépségű angyalaiban, belepillantok a belsejébe, ott két öleb csücsül. Közben a toronyszállodák mentében fekete asszonyok tengődnek. Általában hatalmas fejlődés következett be Olaszországban az úthálózat – az elektronikus kamerarendszerek – az emberek jóléte és a szállásárak tekintetében, nem így az afrikai bevándorlók tekintetében, az ő helyzetük mit sem változott az elmúlt negyven évben. Valóságos fekete Herkulesek háznak csecsebecsékkel, papírsárkányokkal, úgy asszonyaik. Jóléti suhancok szórakozni kezdtek egy néger giccsárusnővel, nem kellett segítőtől beavatkoznom, úgy kiosztották pillanatok alatt a kamaszokat.

Augusztus 11.

Reggeli közben a RAI 1-et, a közszolgálati televíziót nézem. Mintha egy bemondó már nem tudná elvinni a műsort, itt is párban lép fel „egy szoknya, egy nadrág”. Mindenesetre a bugyuta stúdióműsorok közben alul futnak a politikai szalagcímek: „Berlusconi ismét indul.” „Giorgia Meloni biztos abban, hogy...” De hát itt parlamenti választások lesznek. Járom a városokat, sehol egy plakát – nemhogy olyan ocsmány, a jelenlegi kormánypárt ellenzékét trágár módon kfigurázó, aminőkkel Magyarországot állandóan elcsúfítják. Ebben a keresztény szellemiségű országban szigorúan ragaszkodnak a polgári, szociáldemokrata és antifasiszta értékekhez. Minden helységben van Matteottiról elnevezett utca, a szociáldemokrata újságíró Mussolini brigantijai gyilkolták meg, mint nálunk Horthy különítményesei Somogyi Bélát és Bacsó Bélát (a róluk elnevezett utcablák eltűntek). Itt nem csinálnak kurzusonként agymosást. Az elmúlt negyven évben az olasz állam három területen lépett fel szigorúan, egyébként igen eredményesen: a maffia, az adócsalás és a gyorshajtás ellen. A nemzeti tudat kérdését meghagyja a nemzet tagjainak.

Ferrara

A dóm megpillantásának értékét csökkentette, hogy felújítják. A páratlan hármas homlokzat középső része eltakarva. A párkány tünpanonjait kettős oszlopok töltik ki, alattuk bélietes loggiák – ez páratlan a művészet történetében. Egy pompás kávéról is meg kell emlékezni, amelyet azután kértem jutalmul egy presszós kisasszonytól, miután megfejtettem a parkolóautomata működési elvét.

Az Esték várához szolgáló Lovagok bejáratának boltíve alatt hatalmas márványtábla hirdeti a főparancsnokság nevében, hogy Olaszország 1915. május 24-én hadba lépett Ausztria–Magyarország ellen, és a háború során ötezer ágyút zsákmányolt és háromszázezer hadifoglyot

ejtett. Nem mindenki értelmezi úgy a háborút, mint „nemzeti” kormányunk. A legfontosabb arra figyelni: „Ausztia–Magyarország.” Magyarország, mint önálló állam, nem létezett 1526 és 1918 között. Fiatal hölgyek érkeznek, ezek a kérdések őket nem érdeklik, csak a divat, ami forrónadrág, valamint cowboysizma rövid vagy hosszú szárral, mezítelen lábra húzva. Képzeljük el a drága pillanatot, amikor a vágy már lobbot vetett a szerelmesekben, és akkor a hölgy leveti a cowboysizmáját...

A Palazzo Schifanoiában, az örömök palotájában működött egykor a városállam kormányzata. Az Este hercegek folyton bővítették az épületet, amelynek falait a XIV. században pompás freskókkal tették otthonossá (mint egykor a rómaiak). A lélegzet eláll, amikor az ember belép a nagy fogadóba, a Hónapok termébe, le kell ülni, januártól decemberig végignézni az allegóriákkal és asztrológiai szimbólumokkal teli tizenkét pompázatos, freskót, igen, most ez Énok, Jupiter, Mars, a Bak, a Rák, de a részleteken uralkodik az egész, az egészben pedig szerelembe ejtő nőalakok és a figyelmüket felkeltő daliák hullámoznak, és hullámoztatják képzeletünket. A Fehér sasról elnevezett teremben csupán freskótöredékek maradtak fenn – tudniillik az épület a XIX. században egy dohánykereskedő tulajdonába került, aki lemeszeltette a falakat –, meg is kérdeztem a teremőrnőt, hol találom a fehér sast? Nem tudja, felelte, de adjak egy eurót, mert alacsony a fizetése. Markába nyomtam a zsebemben talált kettést, majd miután jártomban-keltem megtaláltam a fehér sast, megmutattam neki is, hátha másvalaki is érdeklődik a madár felől. A múzeum könyvesboltjában érdeklődtem egy prospektus iránt, amely esetleg tartalmazza a Hónapok termékének freskóit. Az eladónő három könyvet is a figyelmembe ajánlott, amelyek közül Marco Bertoni *Az égítetek türannisza* című munkája mellett döntöttem – nem az asztrológiai tartalom, hanem a reprodukciók szépsége miatt. Alighogy leszurkoltam érte a tizennyolc eurót, és csendült a kassza, az eladónő grátisz mellékelte hozzá egy szép kiállítású prospektust, benne az összes, általam áhított képpel.

Augusztus 12.

A hazaúton Énok, Jupiter, Mars repked az olasz táj felett, amely egyre síkabb lesz Padova után, nyilván Szent Antalnak, Szent Ferenc kollégájának köszönhetően. A katolikus vallást általában a monoteizmus diadalaként állítják be, holott a szentek tisztelete kifejezetten politeisztikus vonás. Úgy látszik, nem tudunk megszabadulni a babonáinktól. Én a Hónapok termétől, attól az egészen különleges színhatástól, amelyet semmilyen prospektus nem ad vissza, mert csak a térben érvényesül, bár nyilván sokkal erőteljesebb lehetett, mielőtt az a dohánykereskedő fellépett. Ha most a múltból elém toppanna, nem viselkednék szentként, hacsak nem Szent Györgyként. Távozz tőlem, dohánykereskedő, hogy szerelembe ejtő nőalakok és a figyelmüket felkeltő színek, formák, hórak hullámoztassák a képzeletemet. Palazzo Schifanoia. Egy palota, amelyet nem valami szentről, királyról, rettenthetetlen hadvezérről, népbutító diktátorról neveztek el, hanem az élvezetekről. Miért nem tudjuk élvezni az életet?

Délibáb

Szepes Erika: „Esz­tétikák jönnek-mennek, a mocskos mesterség marad...”

A címadó sort Orbán Ottó egyik legkeserűbb, legkeményebb verséből emeltem ki, amelyben – a gúny, a szarkazmus segítségével – a leghatározottabban elveti a költészet számára szabályokat előíró elméletet. Idézzük hosszabban – ha nem is teljességében – a beszédes című verset, benne [általam kiemelve] az elutasított irodalomelméleti téziseket.

„manapság valamire való költő

...

látja mi van hogy

az *énköltészet kiment a divatból*

és a tavalyi toposzok oda kerülnek ahová valók

a kukába a rohadó salátalevelek közé

különben is *költőnek kuss ha komoly dolgokról van szó*

az irodalom egyetemes jelenség tehát az egyetem felségterülete

és ez nagyon jól van így

nincs szebb mint a bíbor alkonyaiban hazafelé tartó tantestület

a lenyugvó nap sugarában

meg-megcsillan ércsisakjuk és kengyelvasuk

kezükből kétélű kard az átértékelés

senki sem műveli náluk magasabb szinten az elméletet

márpedig az elméleten múlik minden

elmélet nélkül a vers csak a bolygó hollandi hajója

jól is néznénk ki trendek és tőzsdeindexek nélkül

ha nem tudnánk hogy a mai napon

hány pontot emelkedett kosztolányi hányat esett babits

a multikulturális játszótéren mind e közben

a csengő hangú tanszékek kánonban énekelnek...”

(Vojtina recepcióesztétikája)

(A „csak úgy találomra” a szövegbe komponált információk mindegyike sebészkezszerű pontossággal vág: tárgyalt jelen korszakunkban az esztéta beállítottságú és a társadalmiságtól tudatosan elzárkózó Kosztolányi talán a legmagasabb piedesztálra állított klasszikus – lényegesen magasabban áll a dobogón, mint a szintén objektív klasszicizáló művekkel indult, de a társadalmi-politikai mozgások hatására a hazáért, Európáért oly gyakran – még halálos rekedtségében is –

kiáltó Babits. Ez a jelen kánon, amelyet „az egyetem felségterületén” alakítottak ki és énekelnek minden mást túlharsogóan.)

Ami ellen Orbán e versében oly erőteljesen hallatja hangját, az a dőlt betűs részek által jellemzett mai állapot, s amivel szemben hadakozik, az a verseimben jelzett és a kiemelt részeket hirdető **receptioesztétika**. Hogy világossá váljék, mi bősztette fel Orbánt, miért akarja az irodalomból kitiltani az elméletet, olvassunk néhány érdekfeszítő(nak szánt) gondolatot a receptioesztétika megkésett magyar képviselőitől, hiszen ez az elmélet Nyugatról szökött be hozzánk, ahol a hatvanas évektől élt a nyolcvanas évek közepéig, majd ott ekkor már el is halt. Mi éppen ekkor, közel negyedszázados késéssel kezdtük átvenni.

„... a költészet mint elmélet és gyakorlat az utóbbi negyed század alatt radikálisan leszámolt azzal az egyszerre politikai és poétikai elvárással, mely a költőben a képviselési elv nevében működő társadalmi szószólót is látta, s a költészeti megszólalást javarészt elszakította a társadalmi-politikai nyilvánosság nem közéleti fórumaitól, s ezáltal a többiek [...] fölé emelkedő pozíciójuknak illúzióját és igényét is elhagyta...”; folytatom ugyanebből az írásból: „...e nagy, átfogó poétikai tendencia [...] nemcsak a hivatalossággal fordult szembe, hanem szinte egy csapásra vonta kétségbe a József Attila-i hagyományok érvényét, a Juhász Ferenc-Nagy László-i példa folytathatóságát, a Pilinszky- és Weöres-költészet közvetlen továbbvihetőségét.” És végül: „E mára negyedszázados paradigmaváltás, ha persze nem is volt hagyomány nélküli, [...] bizonyos értelemben visszavonhatatlan változásokat eszközölt a magyar költészetben.” (Margócsy: 1996)

Mi hát a kárhoztatandó e teória szerint a fenti alkotók – és egymástól mily eltérő karakterű alkotók! József Attilától Weöres Sándorig és Pilinszkyig – műveiben? ***Elsősorban a képviselési elv megjelenése, megszólalása.*** Ez jelenik meg Orbán versében a fent már idézett sorban: „a költőnek kuss ha komoly dolgokról van szó”. De Orbán verse másra is rámutat: a lírai szubjektumra, az én-re irányuló költészet eliminálására. Erről szóljon a legvégletesebb teoretikus, Kulcsár Szabó Ernő most éppen Pilinszky háború utáni korszakát elemezvén: „***Olyan tárgyas-bermetikus költészet veszi itt kezdetét a magyar lírában***, amelynek egyik legfontosabb törekvése a művészi beszéd újfajta hitelességének megszerzése volt. ***A pontosan és a beszélő személyes bangoltságától függetlenül megválasztott szavak, a kompromittálódott beszéd utáni költészet*** –, ez leképezve mintegy annak az individualitásnak a léthelyzetét, amely konkrét politikai és általánosabb, gondolkodástörténeti értelemben egyszerre szembesült az orbitális magárahagyatottság tapasztalatával.” [Kiem. Sz. E.] Az ***újboldasokról*** pedig imígyen (s ezáltal Margócsy datálását – „utóbbi negyed század”, 1996-ban – lényegesen korábbra teszi, hiszen minél korábbi a példa, a „megelőlegezettség”, annál autentikusabb): „A művet döntően tehát nem személyes vagy közösségi vallomás kifejezőjének tekintették, hanem abból indultak ki, hogy a költészet valósága nem megfelelője az életvilágnak: a mű műalkotás volta a megformáltság abszolút közegében nyilatkozik meg. Vagyis, hogy a vers voltaképpen nem az egyén, nem a vallomástevő szubjektum, hanem a szó hatalma alatt áll. De már nem a szómágia értelmében, mintha a szövegben a szó különleges státusza következtében tárulnának fel a »metafizikai« mélységű jelentések, hanem a jelentésképzés nyelvhasználati szempontjainak tulajdonítva elsőbbséget. A vers tehát nem a személyes beszédhangzás, hanem a szintaxis teremtetten alakzat,

olyan – személytől függetlenedő – poéticitás, amely a nyelv használati értelemben elgondolt lényegén keresztül tárul fel előttünk.” És Kulcsár Szabó még korábbiól is merít: „már az avantgárd is szembefordult a személyességről való gondolkodás napnyugati tradíciójával, és az énnélküliségben, az én eliminációjában kereste a választ arra a dilemmára, amelyet valójában Nietzsche fogalmazott meg először: »Hogyan lehetséges művészet és líra – az Én nélkül?« [Tekintsünk el attól, hogy Nietzsche válasza nem egészen azonos azzal, amit Kulcsár Szabó a szavaiból kiolvasni kíván: nem eliminálja az én-t, hanem kifejezi határtalan vágyódását saját korlátainak a végtelenig tágítására. Sz. E.] Az ilyen törekvések kiteljesedése vezetett oda, hogy a harmincas évek elejére a magyar költészetben is végbement egy olyan paradigmaváltás, amely mélyen megkérdőjelezte a költői beszéd klasszikus alapú szituáltságát, s amelynek következtében létrejöttek az új, dezindividualizációs beszédforma poétikai feltételei is.” Ennek következtében: „A harmincas évek paradigmaváltásával a háta mögött ez a nemzedék már az én egységességének kérdésességéből, határainak korlátozó voltából indult ki, és korszakos líratörténeti élményként szembesült a jelentéstani-poétikai centrumként elfogadott lírai alany destabilizálódásával.” Weöres Sándornál és Határ Győzőnél – Kulcsár Szabó szavaival – ez „nem a lírai szubjektum teljes szövegbeli »felszívódásával« vagy eliminációjával, hanem inkább autentikus szerepek létesítésével jár együtt. Ami azt jelenti, hogy az én-felfogás hagyományos egységének felbontása náluk nem annyira az integritáshatárok megsértésével, hanem inkább az autentikus változatok sokasodása alapján, vagyis az alakváltás logikája (»próteusziság«) szerint megy végbe.” Ennek során Weöres egy „interkulturális érvényű lét-egész horizontját igyekezett felidézni.” (1994) Minden, újnak feltüntetett (mert tudjuk, csak nálunk új) tant hirdető prófétának akadnak követői, hazánkban számosan is, és ezen új kánon szerint értékelnek mindent és mindenkit.

Marsall Lászlóról, akinek recepciója kezdettől (tehát a hetvenes évek elejétől) fogva pozitív volt, egy neofita, Keresztury Tibor, elérkezvén a posztmodern értékekig, frappánsnak szánt bonmot-val így ítélkezik: „Marsall László a magyar költészet **legkonzervatívabb újítója** [kiem. Sz. E.]; világképe, költői szemlélete hagyományos erkölcsi értékek, klasszikus irodalmi tradíciók feltétlen tiszteletén alapszik, miközben pályáját a formanyelvi kísérletezés lázas szenvedélye hatja át.” Az oxymoronos jellemzéssel Marsall kapott egy (nagyon) rossz pontot meg egy jót. Még a jóban sem a legjobbat, mert Keresztury így folytatja: „Kezdetben kevésbé radikális, mint Tandori vagy Tolnai Ottó, mert csupán a lírai én elkülönítésére irányul, és még **nem a személyiség kioltására** [kiem. Sz. E.]”. (Keresztury: 1992) Mintha az kötelező lett volna. Valaha is.

A dekonstruktivista – hermeneutikus – posztmodern (az önmeghatározásokat sokáig sorolhatnánk) koncepció két fő támadási pontját láttuk eddig: **a képviseleti elvet és a személyességet** óhajtanák kiűzni a Parnasszusról. De mindahhoz, hogy ezt megtehessék, meg kell sebezniük a líra (és az egész irodalom) Akhillész-sarkát, a **jelentést**. Hiszen, ha egy szövegnek van jelentése, azzal feltehetőleg egy személyes én ruházta fel, s ha ezt kimondja, artikulálja, valamit közölni akar vele gyakran nemcsak önmaga, hanem szociális közegének érdekében is, önmagát sem mindig „orbitális magárahagyatottságában” mutatja fel, hanem megrajzolja a világnak az én-jét meghatározó koordinátáit is.

Miképpen támadható meg a jelentés?

A három kiküszöbölendő verstényező (képviseletiség, személyesség- individuális jelleg, jelentés) közül a legkörmönfontabb módon. És igen szellemes, képszerűlátató

megfogalmazásokkal, amelyeknek szellemessége éppen a hiányzó igazságtartalmat igyekszik elfedni. Az egész elgondolás az ún. **konstanzi iskola** követői körében keletkezett, az 1960-as évek közepétől kiindulóan. Legjellegzetesebb megfogalmazása H. R. Jauss nevéhez fűződik, aki szerint az irodalmi mű nem önmagában létező tárgy, hanem „olyan beszéd, amelynek elhangzása közben kell megteremtenie az őt megérteni képes beszélgetőtársat.” (1980; 1997). Ennek a, végső soron agnoszticizmushoz vezető végtelen relativizmusnak két fő ágát különböztetném meg: a **kollektívarchetipikus és a szubjektív-szenzualista változatát**.

A teljesség igénye nélkül, csak a legtipikusabb nézeteket mutatom be. **A**

kollektívarchetipikus változat egyik első megfogalmazása J. Mukarovsky nevéhez fűződik, aki szerint **a mű jelentése az egész közösség tudatában** van, s minthogy a kollektív tudat a történelemben változik, a jelentés – és ezzel együtt a mű értéke is – korról korra más (1970). Ezt már igen korán cáfolta a neves szerzőpáros, Wellek-Warren: szerintük, ha a mű igazi olvasata („az esztétikai tárgy”) a kollektív tudatban élő azon jelentésekkel azonos, amely valamennyi olvasójának műélményében azonos, akkor ez azért ad hamis képet, mert a „valamennyi olvasó” legnagyobb része a műelemzésben járatlan, így a jelentés a legfelszínesebb volna (Wellek-Warren: 1972).

Mukarovskyhoz hasonló eredményre jut M. Riffaterre (1971), aki számára egyetlen „autentikus olvasat” létezik, a szuperolvasóé („archilecteur”), ez az összes lehetséges olvasat statisztikai átlaga. Még bele sem gondolva abba, miképpen festhet egy Shakespeare-dráma összes olvasatának „statisztikai átlaga”, világos, hogy ez az okoskodás áltársadalmi vagy tévesen értelmezett társadalmi szempontú **mechanikus szemlélet**.

H. R. Jauss gondolatmenete szerint az olvasó irodalmi élménye nem csupán egyéni tudatállapotának függvénye, hanem az objektív kritériumokkal meghatározható **elváráshorizont** alakítja, amely a „műfaj korábbi ismeretéből, az előző művek formájából és tematikájából, valamint a költői nyelv és a köznyelv ellentétéből épül fel”. Az elváráshorizontot az új művek folyamatosan megváltoztatják, ekkor mindig **horizontváltás** történik. Jauss ehhez a gondolathoz hozzáfűzi: „a múltbeli művek igazi megértésének feltétele az, hogy a befogadó rekonstruálja a mű saját, eredeti elváráshorizontját [azaz a létrejöttékor érvényes, korabeli elváráshorizontot, Sz. E.], és így tudatosítja a jelen elváráshorizonttól való távolságát”. (1980; 1997)

A **szubjektív-szenzualista változat** egyik alapvetése T. Todorov (1978) nevéhez fűződik: szerinte a szerző története nem azonos az olvasó történetével, csak alapul szolgál ez utóbbi generálásához. Szélsőségesen szubjektivistának tartható M. Horkheimer álláspontja, aki szerint mindenfajta esztétikai érzék csak akkor képes helyes ítéletet alkotni, ha ez az „atomizált szubjektum reakciója” (1968). Új nevet kap a recepcióesztétika R. Fish „reader–response” (olvasó–felelet) elméletében: az irodalmi művek jelentését az olvasói élményben kell keresni, sőt nemcsak a jelentést, de a szerkezetet, a műfajt és a formát – az egész művet! –, a „szövegtárgyat” az olvasó teremti meg. Ugyancsak a recepcióesztétika szubjektív ágához csatlakozik R. Barthes, aki szerint a művek a maguk pluralitásával megengedik, hogy befogadóik részesüljenek a „jelentés termelésének”, a szöveg egyéni továbbgörgetésének örömeiből: „A mű nem azért örök, mert különböző emberekre egyetlen értelmet kényszerít, hanem azért, mert különböző értelmeket

sugall egyetlen embernek, aki az idők sokféleségében ugyanazt a nyelvet beszéli: a mű kínál, az ember választ.” (1970)

A szubjektivizmus pszichologizáló irányába hajlik Gadamer, akinek elméletében az irodalmi szöveget mindig egy – saját kérdésünkre adott – válaszként kell megértenünk (1984). E pszichologizáló szubjektivizmust erősíti W. Iser megállapítása, amely a freudi-jungi tudatalattit veti be csodafegyverként az értelem és a jelentés felszámolásáért vívott harcba: az olvasó csak az önismeretét gazdagítja azzal, ha alkalmat kínál tudattalan lelki tartalmainak tudatosításához. (1972)

A magyar irodalomelmélet a már említett negyedszázados késéssel vette át és kezdte kimunkálni, terjeszteni itthon a recepcióesztétika tanait. Az 1980-as évek elején induló hullám U. Eco „nyitott mű” elméletével indított, majd hamarosan egybeolvasztotta ezt Gadamer dekonstruktív hermeneutikájával, Jauss befogadáselméletével és minden, a jelentést megkérdőjelező vagy tagadó más elmélettel. Csűri K. még U. Eco „nyitott mű” elméletét visszahangozza, mondván: egy műbeli világnak megfelelő valós világ kijelölése nem az elbeszélő, hanem a befogadó világának függvénye. (1980) Kulcsár Szabó Ernő, a magyar recepcióesztétika legmagasabbrendű apostola már olyan végletes summázatokba tömöríti forrásainak téziseit, amelyek olykor önellentmondóak is. Átv teszi azt a tételt, miszerint minden alkotói tevékenység egyben befogadásként is értelmezendő (1996), miközben már forrása, Jauss is önellentmondó állításként hangoztatta egyrészt azt, hogy „az alkotó mindig befogadó is, amikor írni kezd” (1997), miközben másutt azt vallja, hogy képtelenség egyszerre alkotni és befogadni, írni és olvasni (1997). Kulcsár Szabó a szubjektivista irány végletessé hajtásaként pedig odáig jut el, hogy megállapítsa: nem lehet tudni, hogy a „szöveg és én interakciójában mi történik az én-nel, ő olvas-e tényleg vagy őt olvassa a szöveg” (1997).

Mindezek a gondolatok – a pluralizmus jegyében – szabadon szárnyalhatnak akkor, ha megfogalmazzuk nem akarja őket másokra kényszeríteni, kiiktatva ezzel a pluralizmust és leszűkítve ezzel a gondolkodás terét és lehetőségét. Márpedig ez az iránydiktatúra hathatósan működik nálunk, elsősorban az elméletírásban. A költők nem szeretik, ha előírják nekik, milyen verseket írjanak. A tiltakozásban Orbán Ottó mellé felsorakozik, többek között, az elméletben – filozófiában – felsőfokon művelt, magas szintű teoretikus képességekkel bíró Petri György, aki a posztmodern diktátum által kijelölt utat „minimál artként” fogja fel, és imígyen vélekedik róla:

„Valaha történeteket írtunk,
 aztán a nemrég múltban »szövegeket«,
 de ezek sem bizonyultak elég tisztáknak,
 túlságosan emlékeztettek a *valóságra*
 (elnézést az obszcén kifejezésért),
 redukálódtunk hát a mondatokra,
 de ez sem megoldás: értelmük van.
 Elszigetelt szavak? Ez sem jó.
 Lehetséges kontextusokat implikálnak.
 Főcsapásirány: betűk, végül az
 üres papír.
 Amivel kitörölhetjük a seggünk.”

(A minimum művészetétől a művészet minimumáig. A posztmodernről)

Nem állnak azért elméleti támasz nélkül a posztmodern teóriáktól idegenkedők. Már E. Panofsky is meghatározta a befogadásnak a befogadó műveltségétől függő három szintjét (csak egy *szép noi testet* látunk Botticelli születő Venusában: első szint; ha tudjuk: nemcsak azt hogy a firenzei *humanizmus* szellemében fogant – második szint hanem *mitikus formát* öltve, de egyenesen egy *neoplatonista filozófiai tétel* érzéki formában megjelenített illusztrációja: az *anya és ezért anyag* nélkül megszülető *anyagtalan szerelem, tehát az istenhez fuzodo legfelsőbbrendű* szerelem megtestesítése – harmadik, legfelsőbb szint, 1967).

Hasonlóan különféle szinteket tételez fel a befogadásban P. Ricoeur is, amelyek szerinte sem a mű jelentését változtatják meg, csak a befogadás mélységét. Gondolatmenete szerint különféle olvasók különféle jelentéseket olvashatnak ki egyazon szövegből, ezek az értelmezések azonban nem egyenértékűek. A naiv olvasás első fokozata után a szöveg megértését célzó, elemző magyarázat a következő fokozat, amelyben feltevéseket állíthatunk fel a szöveg jelentésére vonatkozóan, s feltevéseinket – a legmagasabb szinten – a szöveg által kínált szemantikai fogódzók segítségével igazolhatjuk. Az értelmezés érvényessége tehát megállapítható tény, *a szöveg objektivitásként áll szemben az értelmezés szubjektivitásával* (1976).

R. Ingarden késő korokban létező „naiv olvasója” is csak félreértheti a művet, ha azt nem a mű keletkezésekor érvényes kódnak (íme az elváráshorizont kommunikáció- és információelméleti alapon megfogalmazott szinonimája!) megfelelően értelmezi a művet, s ezzel nem annak „új értelmét fogadja be, hanem félreérti a művet”, „erőszakot tesz rajta és megváltoztatja” (1977; 1988). így a befogadás történeti és egyéni különbsége szerinte is a befogadói kompetencia különbségeire vezethető vissza. Gondolatmenetére visszhangzik R. Weimanné, aki azt vallja, hogy a kompetencia mértékét befolyásolja a történelmi helyzet (1972). Ezt a nézetet rögzítik irodalomelméletükben R. Wellek és A. Warren: a mű igazi értelmét feltáró értelmezés az, amelyik a kor adott művészeti ágának teljes formanyelvét és a műértés többi elemét szakértői szinten bírja, és a művet az összemberi fejlődés szempontjából értékeli (1972).

Ugyancsak ők teszik hozzá, hogy ez az olvasat *csak megközelíthető, de soha el nem érhető*, amivel Montaigne egyre igazabbnak bizonyuló, bár korántsem mai keletű nézetét igazolják: *az irodalmi művet senki sem képes olyan tökéletesen megismerni, hogy műértelmezéséhez többé senki ne tudjon semmi újat hozzátenni* (1962).

Továbbgondolva és pontosítva mindezt, elmondható az is: ha valakit igazán foglalkoztat egy műalkotás, gyakran előfordul, hogy annak értelmezését a maga számára sem tudja véglegesen lezárni. Újra meg újra átgondolja, újraírja, tökéletesítgeti. Sosem lesz tökéletes, csak jobb és teljesebb az előzőnél.

Ennek tudatában kell szembeszállni J. N. Riddel agnosztikus tételével: meg kell dönteni azt az illúziót, hogy az irodalomban lehet valamilyen igazság vagy egy elképzelt világ „valósága” (1979), hiszen ebből és a recepcióesztétika által tételezett végtelen számú olvasatból az következnek, amit ezek a teoretikusok maguk sem valósítottak meg, hogy az *irodalomtudomány és minden más művészetelmélet, esztétika fölösleges, tehát nem érdemes művelni*. Erre már A. J. Greimas is

figyelmeztetett: ha a lehetséges olvasatok száma végtelen, akkor az irodalomtudomány értelmetlen, mert nincs összehasonlítási alapja a művek vizsgálatához (1972).

Nem arról van szó tehát, hogy tagadnánk a mű különféle, olvasókra tett hatásainak különbségét. Csak azt állítjuk – a többes szám jelzi, hogy csatlakozom a fent idézett szerzők álláspontjához –, hogy **ugyanaz a mű, ugyanaz a jelentés másképpen hat különféle**

személyiségekre. A véleményemet erősítő szerzők érveihez hadd tegyek hozzá – no nem még egy sajátot, hanem – egy igen régit, mert „már a görögök is...” Igen, már a görögök is tudták, és főként a tételt megfogalmazó Prótagorasz (a neki tulajdonított tételt Platón idézi a

Theaitétoszban Szókratész szájába adva, amely a tömörített latin változatban híresült el: **homo mensura** tétel, vagy görög eredetiben: **Pánton kbrématón metrón esztin anthróposz**, azaz:

Minden dolognak mértéke az ember, Platón Theaitétosz 151 E), hogy – a kifejtéssel együtt –: „Minden dolognak mértéke az ember... De nemde néha amikor ugyanaz a szél fúj, egyikünk fázik, a másik meg nem, az egyik alig észrevehetően, a másik meg jobban.” A szél erőssége, iránya, hőmérséklete azonos, a hatását érző emberek testi-lelki állapotuknak megfelelően érzik melegnek, kevésbé vagy nagyon hidegnek. Az ókori görög bölcs tétele – a szél tekintetében – ma is áll, természettudományosan még nem minősítették elavultnak. Ámde nála is csak megvilágító hasonlata volt egy elvont tételnek, és – véleményem szerint – igaz a műalkotás tekintetében ma is, mert az ugyanolyan kívülről jövő, objektív létezőként, a ma már ritkán idézett Lukács György szavával „megszüntethetetlen magánvalóként” hat az emberre, különböző emberekre különféleképpen, mint ugyanaz a szél.

Barna Róbert: Ballai László Hármaskönyvéről

A Könyvhéten jó meleg napon árusították Ballai László Jahoda Sándornak ajánlott könyvét, **Hármaskönyv** címmel. Hasonló melegség fogott el a könyv elolvasása közben, és maradt meg a könyv elolvasása utánra is, amikor ezt írom, amikor erről a három történetet tartalmazó könyvről gondolkodom.

Bevezetőül

Hadd kezdjem azzal, hogy hazahozva kíváncsian emeltem fel az asztalomról a könyvet, Beleolvastam. Valamit kerestem benne, még mielőtt nekikezdtém volna az egész könyv elolvasásához. Nem tudtam, hogy mi az, amit meg kell találnom. Belelapozáskor szerencsejátékot

játszottam. A háromból mindegyikbe beleolvastam. Aztán visszamenőleg azon gondolkoztam, hogy vajon melyik könyvből villant fel ilyen és ennyi engem megérintő igazság. Sok minden volt igaz egyszerre. Az értelmezési lehetőségek végtelennek tűntek. Lapoztam és lapoztam, és már akkor éreztem, hogy olyan könyvre találtam, ami már csak belelapozva is megérintett, és előre örültem, hogy minden este – lefekvés után, jó ideig – e könyv olvasása zárja majd a napomat.

Így is történt.

A könyv **Werbőczi, a nádor** című első része, arra a gondolatra vezetett, hogy a legendás, mindenki által ismert név mögötti emberről fogok majd olvasni. Azzal az elképzeléssel kezdtem el olvasni a róla szóló könyvet, hogy ebben Ballai – számunkra nagyon is hiányos ismereteket tolmácsolva – ír majd róla. Aztán már az első sorok olvasása meglepett. Azt hittem, indítva az olvasást, hogy az egyes szám első személyben mesélő hangja a szerzőé. Csak tovább olvasva fedeztem fel, hogy itt nem az író tesz vallomást az általa megismert, átélt múltból, hanem Werbőczi. Ő az, aki beszámol a tevékenységéről, a korszak igazi problémáiról. Ő mondja – Ballai által tolmácsolva – például azt, hogy „visszatérhetek az igazság szolgáltatásához”. Az író csak felvevője, lejegyzője egy monológoknak. De hogyan? Szinte el se tudom képzelni, hogy Ballai honnan vette azt az ismeretmennyiséget, amivel annak múltjának teljes világát fel tudja tárni? (Táratni.) És nem csak ez lepett meg. (A könyv végén látva, csodálkoztam rá, hogy már hány könyve jelent meg.) Így már érthetőbbnek tűnt az a kicsiszolt, bensőséges stílus és a korabeli gondolkozásmód nagyon gazdag megfogalmazása. De az írói tájékozottságon túl, az igazi élvezetet talán méginkább az írottak nyelvkezelése, nyelvi finomsága és pontossága jelenti, az, ami mostanában nem éppen jellemző az írásművekre.

A **Dózsa útja** mesélője, elbeszélője követi az első történet személyes hangját, mintegy vallomását. Itt viszont egy másik elbeszélő egyesszám első személyén, vagyis egy „külső” szemén keresztül láttatja Ballai a főhőst, vagy éppen a korszak nézeteit, hangulatát, A Ballai által megformált elbeszélő nézőpontja, egyes szám elsőszemélyes látásmódja kerül előtérbe „Ő” látja úgy, hogy „Dózsa komorabbnak tűnt, mint a diadal előtt...” És a harmadik kisregény, a **Bíborosgyilkosság** elbeszélésmódja is rokona ennek az írásmódnak. Itt is „az a másik Ő” az, aki egy „valóságból képzett” nézőponton keresztül láttatja/hallatja a látni/hallani valót. Az „Ő lelke, félelme, gondolatai és kérdései” rezdülnek meg a „körmös sasokkal, oroszlánokkal ékes lobogók alatt, dobok pergésére, trombiták zengésére...”

De nemcsak az övé marad meg ez a nézőpont, nemcsak a könyvben felidézettek gondolják azt, amit koruk követel, hanem azt is elgondolkoztatja, aki a mi korunkban olvassa ezt a könyvet. Belső hangokon keresztül ismeri meg a korabeli világot. A „felidézett” vallomások, szinte igazabbá, élvezhetővé teszik az információt, azáltal, hogy személyes hangon mutatják meg az időközben elhalványult múlt gondolkozásmódját, életét.

Összefoglalásul.

(Én biztos, hogy egy vagyok közülük, akik élvezettel olvasták, vagyis követték a maivá tett múltat.) Már a könyv olvasása közepén gondoltam arra, hogy megírom a könyvről azt a „humoros gondolatot”, hogy a könyv címe ugyan: *Hármas könyv*, de én a címbéli „hármast” nem fogadom el, hanem – a régi iskolai stílust idézve, vagyis, ha akkori módon kellene osztályoznom, akkor „ötöst” adnék erre az alkotásra.

Barna Róbert: Marcziusi

előítélet
szégyenpark
elsikkasztották a szabadságot

haladásellenes
szégyenletes, örökség
ahogy a nemzeti rongyokat önfeledten lobogtatók
nem veszik észre, hogy
visszaépítették a diktatúrát,
hogy a latrok vazallusai lettünk

ijesztő és komikus
A forgókorongon forogni
ha klubtag lettél,
saját magad foglya
Egy ál-élet most,
a lehetséges nyertes!

aki nem felejt
aki látta
az elvesztett Magyarországot
az kérdezi:
Mit ér az élet
szabadság nélkül?

Barna Róbert: Etűdők

– részletek –

Kicsapódik egy ablak

Kicsapódik egy ablak. És felemelve a fejem. Ezt sem értem, Rosszul csuktam volna be. Egyszer csak azt veszem észre, hogy a huzattal besodródott egy lepke. Körbelebeg. Verdesnek a lepkeszárnyak. Megérint ez a lepkelét a csöndben. Mintha felgyorsítaná bennem a levegőt. Nem tudom miért, de gyorsabban lélegzem. Szinte kapkodom a levegőt. És úgy érzem, mintha a szívem fölött a bordabörtön most jobban szorítaná a magába zárt lüktetőt. Úgy lüktetek, mintha bennem is szárny lenne. Mintha belül én is csapkodnék. Hirtelen melegem lesz. Kigombolom az ingem. Mintha kinyitnám magam. Ott állok középen kinyitva. Előre hajlok többször is, hogy ellazuljak. És lassan megkönnyebbülök. Mintha könnyebb lennék. Mintha könnyebb lenne itt lenni. Aztán persze elszomorodom a repdeső lepkét nézve. Arra gondolok, hogy én sem vagyok több, mint egy lelkével verdeső akárki, aki versenyt repked ezzel az eltévedt lepkével. Aki nyilván szabadulni szeretne. Mindjárt kirepülök – ígéreti magának. Ha megnyílik ez az ablak, itt se vagyok – mondja magában. Én is ezt szeretném – válaszolom neki, ebben az el sem hangzó beszélgetésben. És arról is beszélek neki magamban, hogy én is sokszor érzem azt, hogy beszorultam az életbe. És ezt tovább is gondolom, az ablak felé tartva. Az jár a fejemben, a szobámban körbe nézve, hogy néha olyan ez a szoba nekem, mintha egy vitrinben lennék, a pillanatokba szögezve, ahogy azok a lepkék, akiket tűre szűrtak, akiket kiállítottak egy lepkegyűjteményben. És kinyitva az ablakot, látom, ahogy ez a kis lepke kirepül. Én meg révedten nézek utána. Ebbe az elképzelt lepkelétbe. És mintha az én röpke időmbe néznék bele.

Kinézek az ablakon

Kinézek az ablakon. A szembe levő gyárat nézem, amit lebontottak. Bennem még megvan. Még akkor is megvan, ha egy üvegpalota áll a helyén. De számomra még mindig megvan az a gyár. És látom azokat is, akik ebben a gyárban dolgoztak. Ma már nyilván máshol vannak, ha vannak egyáltalán. Én az biztos, hogy nem tudok róluk semmit. És ők sem tudhatják, hogy hol vagyok. És persze azt sem, hogy nézem őket. Pedig én még azt is látom, hogy milyen kedvesen néznek vissza rám. Úgy néznek, mintha lennének, mintha meglenne még a nézésük, és idelátna engem a szobám ablakába. Nézésük közben én azon gondolkozom, hogy mi az, hogy csak úgy eltűnnek az emberek, hogy eltűnnek azok a házak, amiket olyan jól ismertem. Ha lemegyek az utcára, én nem csak úgy nézek ott körbe, hogy a mostani valóságot látom. Én nem csak azt látom, hogy ott most mi van. Én látom azt a házat is, ami ott állt. Aminek a helyén egy új épült. Vagyis a helyén egy

hatalmas csupa üveg palota áll. És néha, ha arra megyek, és mondjuk megállok, nézem, ahogy fel s alá járnak előtte. Látszik, hogy ők mást sem látnak, mint ezt az üvegpalotát. Nem érdekli őket, hogy mi volt ott azelőtt. Én meg továbbra is látom a láthatatlant ott. És ott jövök-megyek a képzeletemben. Még akkor is, ha a szobám ablaka a jelenre, a valóságra nyílik.

Szürkeség

Szürkeség. Eső előtti idő. Kinézek az ablakon. Előbb csak szemerkél, aztán nagy cseppekkel esni is kezd. Álok az ablak előtt, és szomorúan nézem, ahogy a cseppek rohannak lefelé az ablaküvegen. Az üveg párássá vált a benti melegtől. Beszorult a meleg a szobába. Vagyis inkább belém szorult a levegő. Kinyitom az ablakot, hogy lehűtsem magam. Jó érzés, ahogy megcsap a szél, hogy az eső az arcomba verődik az ablakdeszkáról. Majd nagyon megered. Esik. Dobol az eső az ereszen. Már bentről nézem ezt a csendes, állhatatos ritmust. Eláll, majd újrakezdi. Felgyorsul, verődik, lelassul, majd újra felpörög, és nő a szürkeség. Sötétedik. Ábrándozom. Milyen furcsa, ahogy egy kis csöpp elengedi magát, leválik valahonnan, és esővé lesz. Nézem az ablakból. Nézem a pocsolyákat. Nézem, ahogy záporoznak bennük a cseppek, ahogy karikákat készítenek. Kis körökkel karikáznak. Csak ámulok, milyen szépek ezek a kis körök. Körözök a szememmel. Követem őket, ahogy összeolvadnak, nyolcast készítenek. Azon gondolkodom, hogy mit üzennek nekem? Talán azt, hogy voltak, és semmivé lettek. Ez lesz velem is? – kérdezem. Mire először csak az a válasz, hogy nekem nyolc. Aztán amikor látom, ahogy egy autó belegázol, és szétfröccsen a víz. Bennem is szétválík a remény meg a reménytelen. És jön az önsajnálát. Ki is mondom. Én most ezzel is csak a kifogást keresem. Én ezzel az állandó halogatással csak egy vizesnyolcas vagyok.

Megint ott ül a mellemben

Megint ott ül a mellemben. Ott gubbaszt bennem ő. Sóhajtozik és nyög. Sóhajtozom. Vergődik és verődik. És ez fáj nekem. Ki gondolta volna, hogy ez fog történni, hogy újra meg újra így fog ülni bennem, hogy ettől én így kétségbeesem. Ő vibrál. Én meg vad vagyok, gőgös és kegyetlen. És ő is egészen mássá vált. És mást látott bennem. Más volt, amit én láttam. Ő mást fogadott magába. Ő olyan lett, mint aki védelmet vár tőlem. Aztán nekem esett. Az egész helyzet olyan visszás lett. Egyre feszültebb lettem. És ő egyre feszültebb lett. Néztem őt. Csak azt láttam, ami a nézésében volt, ami kisugárzott belőle. Csak azt éreztem, ami belőlem visszasugárzott rá. Veszekedünk. Sírt, sikoltozott. Én szidtam. Ő hangoskodott. Most persze csend van. Nyitva a szemem. Nézem a falat. És nem tudok ettől az akkori sírástól megnyugodni. Próbálom kigondolni magam innen, ebből a múltból. Nem akarom magamba vetíteni azt a régít, és azzá válni, aki ott voltam, azt látni, ami innen oda látható. Azt a délutánt látom. Azt a régi tegnapot. Nem szívesen időzöm abban. De előjön. Ráébreszt. Hiszen azok a régi dolgok itt alszanak bennem. Amit az ember átélt, amire gondolt valaha, az a fejében megvan valahol. Jó! Van, ami előhozható, van, ami nem. De ezt most újra látom. Itt van. Hallgatom, ahogy könny nélkül újra sír bennem. Ez nem lehet igaz. Ki gondolta volna, hogy ez lesz, hogy így lesz, hogy majd így remeg a mellemben, hogy a keserősége feljön a számba, hogy a verejtéke ott lesz a homlokomon, hogy izzadok, hogy a nedvesség ott lesz a hónom alatt. Egyáltalán, hogy történhetett ez meg velem? Tényleg azt hittem, hogy nem lesz gond, hogy továbbra is nyugodt leszek, hogy nem

vádolom majd magam, hogy nem kérdezem, hogy mi ez? Úristen! Ezt én nem akarom. Nem akarom, hogy beszéljen hozzám, hogy állandóan azt hallgassam, amivel vádol, hogy azt hallgassam, amivel vádolom magam.

A vád máris jelen

A vád máris jelen. A kapcsolatunk végén járunk. Látszólag együtt megyünk. Valójában mindketten máshol járunk. Azt játsszuk egymásnak, hogy itt vagyunk mindketten, egymásnak. De máshol vagyunk mindketten ebben a pillanatnyi jelenetben. Előkerül ez az emlék is a múltból. Előkerül egy olyan helyzet, ami még most is olyan, mintha az lehetséges lenne, hogy ne legyünk jelen ott, ahol együtt láthatnak minket. Mintha elvesztettük volna egymást, egymás mellett sétálva. Mintha én is, ő is máshol lennénk. Egy biztos. Hallgatunk. Gondolataink máshol járnak. Elsuhan mellettünk a jelen sok-sok pillanata. Így megy ez egy ideje. Nem tudom, tudja-e, hogy nem vagyunk ugyanott, amikor együtt vagyunk? Nem tudom, tudja-e, hogy hol járok? Én sem tudom, hogy ő éppen hol van. Talán azt viszont mindketten tudjuk, hogy miért nem egy jelenben vagyunk. Oka van. Szomorú oka. Hova tűntél? – kérdezhetné esetleg. És én is feltehetném ugyanezt a kérdést. De nem tesszem, hiszen én sem vagyok itt, vagy csak valamennyire. Igen. Annak, aki szembe jön velünk, nyilván úgy tűnik, mi együtt megyünk. Pedig mindkettőnk máshol jár. Mindkettőnk figyelme egészen másra irányul. Észre sem vettük, hogy ott hagytuk egymást, hogy ott lett hagyva a másik. Félelmetes együtt egyedül.

Köves István: A szabadság kapujában merengve

mint menhelyen rácsnál ácsingózó kajla kuvasz,
várom újra, hogy rámtaláljon a vágyhozó tavasz,
ahogy hajnalonta nyújtózva kibomlik a tavirózsa,
lassúdan, vággyal sudárodva, vízpárába sűgva,
nem akarva soha csorba cserépben cseperedni,
ahogy nézi egy szitakötő a berregő helikoptert,
mikor szárnyasúrolta borzongó tófelszínre hull a toll,
s mint bomlott cipőfűzőjét bámulva ácsorgó Petri,
várom újra, hogy rámtaláljon a vágyhozó tavasz,
mint menhelyen rácsnál ácsingózó kajla kuvasz.

Köves István: Ki mondta, hogy eltemettük

Nem lehet egyszerre két cigarettát szívni,
vagy két pohár sört inni,
lomhán, vagy izgatottan, csak egymás után,
időben hazaérni, vagy cafkákkal ívni,
barátom, mosolyogj, integess sután ...
Egy temetésen sok váratlan nem eshet,
hacsak jégeső nem. Tétován tántorgok Budán,
mert nem maradt már itt mit keresni,
két köhögés közt csörgő celofán,
zakójáról Petri már a hantokat sepri,
rágyújt, sört vedel, megkínál, koccintunk,
Isten, halál, nem is bámulunk a csodán.

Deák Mór: Szerda novemberben

A cseresznyefát nézem
ködös ablakomból,
talán csak a szélnek, nem is nekem bókol.
Ágkarjai járnak,
úgy tereferél,
pedig földre készül
az utolsó levél.

Csupaszon, kifosztva
csontváz cseresznyefa
táncol már csak nekem.
Hideg az éjszaka.
Hajléktalan halált huhog rám a szél,
földre készülődik
az utolsó levél.

Sündisznók vackolnak
a farakáskupacban,
számontartom őket,
ezért járok halkan,
megnézem, hogy él-e és mennyire él.
Földre kívánczik
az utolsó levél.

Minden meghalt halál
egy-egy cseresznyefa.
Mindenkinek jut egy kicsi kis igaza.
Minden megélt halál
nem rajtunk kívül él,
libeg a föld felé
az utolsó levél.

Nem lesz tavasz többé,
azt esi az eső,
világoljon gyertya,
díszes a temető,
az élő haldoklik
s a halott sem él.
Ez volt az utolsó.
Az utolsó levél.

Deák Mór: Mézga

patakban gázolni térdig
ott beszélni
ahol értik
s hogyha nem
hát az se nagy baj
beszélgetek önmagammal

kis fa is
nőhet az égig

majd hosszában vágják végig
vele az eged leszakad
vajon mitől véded magad

ellenségtől
talpnyalóktól
mézgásodik az utókor
beledermes bűneinkbe
borostyánodik az este

patakban gázol derékig
és elpusztul ahogy kéri
óhajtják és parancsolják
nincsen törvény
nincs sehol gát

de ez az ár elsodorja
azt is
aki létrehozta
halott halott kezéhez nyúl
s minden élő belepusztul

Tabák András: Bor, sör, pálinka

Az udvarra nyíló, kitárt ablak előtt apám áll. Gyűrött, viseltes ruha van rajta, amelyben még sohase láttam, és hosszú szárú, fekete bakancs a lábán, amit csak akkor húz fel, ha kirándulni megyünk. Nagyon furcsán fest így apu. Kék szeme, nagyon világos kék szeme most borús, kedves, kerek arca fáradt. Egyik kezével anyut öleli, a másikkal a hátizsákot tartja. Ujjai feszesek, s oly erősen szorítják a hátizsák szíját, hogy látom, kifehérednek.

Anyám könnyű, nyári ruhában áll előttem. Meztelen karjával átkulcsolja apa nyakát, és nem szól, csak nézi őt. Anyu arcát nem látom, mert háttal áll nekem, de keskeny, kislányos válla meg-megremeg, úgy rémlik, halkán sír.

Én riadt vagyok, kissé csodálkozó – semmit sem értek. Nem értem, miért hívtak be hirtelen a folyosóról, ahol a pajtásaimmal játszottam, de aztán derengeni kezd valami, hogy persze, apa elutazik... elutazik egy kicsit, azért van a lábán bakancs, a kezében hátizsák, és onnan is tudom, hogy elutazik, mert az utóbbi napokban sokat hallottam erről. Azt is tudom, hová utazik apu: Borba utazik, s elmesélte azt is, hogy az igen messze van, arrafelé már nem is magyarul beszélnek

az emberek, s hogy az egészben az a legérdekesebb, hogy ott három falu van egymás mellett: Bor, Sör, Pálinka, és ő azért megy éppen a Bor faluba, mert ő a borocskát szereti a legjobban. És azt is mondta még, hogy csak kis időre utazik el, hamar visszajön, és akkor sok-sok bort hoz magával, amiből egy gyűszűnyt én is ihatok majd.

De azt már igazán nem értem, hogy miért van a szobában ekkora ijesztő, nagy csend, hogy apu miért mosolyog olyan furcsán, hogy a szája sarkába miért gyűrődik valami ismeretlen, mély ránc, és hogy anyu miért sír. Hiszen máskor is elutazott már, s akkor anyu sose sírt ... és különben is, odakint olyan szép idő van! Hiszen jókedvű, fényes délután van, süt a nap, csillognak az ablakok meg a fehér bádoglemezek a tetőn, s valahol vidáman bömböl egy rádió:

„Föl, föl vitézek a csatára...” Ezt a Föl, föl-indulót jól ismerem. Az óvodában gyakran énekeljük, és papírcsákóban, fakarddal masírozunk közben. S vasárnaponként, amikor apa felvisz a Várba megnézni az őrségváltást, ott is ezt fújja a zenekar.

Nem, végképp nem értem, mitől szomorú apu meg anyu. Hiszen elutazni jó dolog! Kimenni a pályaudvarra, a Nyugatiba, ami itt van a közelünkben, megbámulni a pöfékelő, kormos, gyönyörű mozdonyokat, büszkén beülni a vonatba... Igen, a gyerekek is éppen vonatoznak odakint a gangon. Biztosan a Schmidt Karcsi a mozdony, mert ő a legkövérebb... meg ugatást is hallani, mert ott nyargalászik köztük Négerke is, a Steinék fekete kutyája... „Talán azért ilyen szomorú apu meg anyu – villan át rajtam –, mert összevesztek valamint?” De ők nem szoktak veszekedni... kiabálni se szoktak egymással, mint Pintér bácsi meg Pintér néni a szomszédunkban...

És nagymama? Hát ő mitől szomorú? Csak fogja a kezemet, és hallgat, de érzem, hogy ő is szomorú. Barátságos, szép arcát fürkészem, s mintha az ő szeme is könnyes lenne. Nagymama sose szokott sírni. És ha ő, aki mindig okos és erős, most sírva fakad, akkor valami nagy bajnak kellett történnie... Kalapálni kezd a szívem a gondolatra: valami baj történt. Két kézzel kapaszkodom nagymama karjába, s óvatosan közelebb–közelebb húzódok hozzá ... De hát mi baj történhetett?

Nagymama lehajol hozzám, és rekedtes hangján azt mondja:

– Eridj oda szépen, csókold meg apádat. Búcsúzz el tőle.

„Búcsúzzam el? – riadok meg. – Miért? Miért kell elbúcsúznom tőle? Hát hová megy apu?”

S nem moccanok, nem megyek oda hozzá, csak nézek rá. Ijedten, hitetlenkedve és egyre nagyobb gyanakvással. „Valamit eltitkolnak előttem...” – gondolom háborogva.

Apa ekkor rám pillant. A tekintete oly fájdalmas, hogy elszégyellem magam, és lesütött szemmel, félénken somfordálok oda hozzá. Szabad karjával fölemel, állát az arcomhoz dörzsöli, és erős, meleg szájával megcsókol. Várom, adjon egy fogas puszit is – mert mi nem afféle vacak, nyálás puszikat váltunk, hanem igazi fogas puszikat, mert az a legjobb –, de apu most nem ad fogas puszit, csak hosszan-hosszan csókol, mint aki nem tud elengedni, s közben olyan erősen szorít magához, hogy a lélegzetem is elfűl.

A fülébe kapaszkodom, cibálgatom, és azt kérdezem:

– Mondd, apu, te hová mész? Te nem is kirándulni mész...

– Gabó! – hallom anyu éles, ideges hangját. Ha haragszik rám, ilyen a hangja.

Apu azonban nem haragszik. Egyetértően rám nevet, a szememet fürkészi.

– No, nézd csak! – csóválja meg a fejét. – Hát nem hiszel nekem? Hiszen mondtam már: Borba megyek... no, ahol annyi sok bor terem.

– És engem miért nem viszel magaddal? – kérdezem sértődötten.

– Ó, hosszú ám az út odáig. Gyalogolni is kell sokat... hegynek fel, hegynek le ... Hamar kifáradnál ...

– Ha kifáradok, majd a nyakadba veszel – erősködöm, s már látom is magam előtt... megyünk hegynek fel, hegynek le, és apu visz a nyakában... Aztán elvégezzük a dolgunkat ott, abban a Bor faluban, és hazajövünk.

– Vigyél el – nyűgösködöm. – Apu, vigyél el, igazán...

Mély hangon fölnevet, gyorsan letesz a földre.

– Nem lehet – mondja. – Nem... – Hallgat egy kicsit, majd azt mondja: – Azért nem vihetlek el, tudod, mert... én katonának megyek oda.

– Katonának?... – S csak állok.

Apu mosolyog.

– No, min csodálkozol? Katona leszek... puskát kapok majd, és harcolni fogok ...

Csak állok, állok, nézem őt, és nem hiszek neki.

– Neked nincs is katonaruhád – mondom. – Igen, a katonáknak katonaruhájuk van meg katonasapkájuk... és neked puskád sincs, apu ... Hol a puskád?

Nem felel, elfordul, meghúzza a hátizsák szíját. Anyu se szól, ijedten pillant rám. Az arca könnyes, a szája picikét kinyílik.

– Nincs is puskád – mondom most már haragosan, mélyen megbántódva azon, hogy be akar csapni. Ő, aki sohase szokott... – Nincs puskád! – kiáltom. – És katonaruhád sincsen...

Nagyanya ekkor megszorítja a kezem.

– Hallgass – mondja, s a hangja szigorú. – Rögtön elhallgass! – És elhallgatok, megszeppenve kissé, ő pedig csendesén azt mondja apunak: – Indulnod kell, Imre...

Anyu felzokog, színes kendőjével eltakarja az arcát.

Én nagyanya háta mögé bújok, és onnan nézem, amint anyu hangosan sír, belekapaszkodik apu kabátjába, amint beszél valamiről sebesen, fojtott, elcsukló hangon, apu meg a vállát simogatja, és kedvesen vigasztalja: – Ne félj, nincs semmi baj. No, hidd el, semmi baj...

Ekkor titokban én is sírni kezdek nagyanya háta mögött. Hangtalanul sírok, csak a könnyek csurognak a szememből, s érzem, hogy apu mégse csapott be, katonának megy. Nincs se katonaruhája, se puskája, de mégis katonának megy, különben anyu nem sírna így, s apu nem lenne olyan szomorú, meg nagyanya se... igen, elmegy katonának, ahogy mondta, nem csapott be, pedig bárcsak becsapott volna.

Ajtó csapódik, kinézek nagyanya háta mögül: üres a szoba. Se apu, se anyu nincs már idebent. Hallom az előszobaajtó halk nyikordulását, az ismerős, nehéz lépteket a folyosón – és nem bírom tovább.

Kitépem magam nagyanya kezéből, torkom szakadtából ordítani kezdek, az ablakhoz iramodom... nagyanya vissza akar tartani, a kezébe harapok... felmászom a párkányra, és látom aput, látom, amint hátizsákjával éppen befordul a lépcsőházba.

– Apa, apuka! – üvöltök. – Ne menj el! Jó leszek... kérlek, nagyon szépen kérlek... Apa, édesapa, nem menjél el katonának!...

– Gabó – hallom nagyanya szelíd hangját. – Gabó, kicsi unokám... – És óvatosan átkarol, hogy ki ne essem a gangra.

Apu pedig megáll, visszafordul. Barátságosan int, mosolyog és kiált nekem valamit, amit nem értek. Aztán megfordul, és eltűnik a lépcsőházban.

Ádám Tamás: Hideg pipacsok

Hideg pipacsok
hófehér ágyon.
A kilincsen szájalom.
Az ész megfogja kezünk,
mielőtt ütünk.
Bordal ível
szerenád helyett.
A szenvedély kihegyezett dárda,
de nem ejt sebet.

Jahoda Sándor: Haikuk

ékesen

be vagyok verve
egy nagykalapáccsal – a

kötelességbe

Példás

Néha úgy érzem,
hogy: példát **nem** statuál-
ni – **mutatni** kell.

semmi hatalmam

semmi hatalmam
nincs a felettem döntő
hatalmak felett

Néha

egész közeli
csattan a hátamon az
Isten ostora.

Oldalak

Angyalok a rács
mögött. Vagy nem inkább **mi**
vagyunk bezárva?

sötétség

a csukott kaput
döngetem – **most** kapcsolnak
le minden lámpát

sehol

nem fogadtak be
sehol mégis mindenhol
ott van **hiányom**

Jahoda Sándor: Örkeny nagyon zabos

Már hogy a túr... ba ne lettem volna zabos! Ki lenne boldog, ha megtudja, hogy szerelmes felesége épp a legjobb barátjával jön össze? Kész *abszurd*.

Ez '40-ben történt. Engedélyt kaptam a századparancsnoktól, hogy egy napra kimenőre mehessek. Pestre utaztam a hajnali gyorssal, és kezdett körvonalazódni fejemben a *nagy terv*. De tervezgetésem megakadt, mert bejött a fülkémbé egy mamlasz kalauz, aki, látván stráfjaimat, tisztelegve szólított meg:

– Alhadnagy úr! Megkaphatom a kimenőjét?

– Minek az magának? – förmedtem rá, bosszúsan.

Azért elővettem és bemutattam.

– Ahá, szóval egy napra. Még ma este vissza is megy a századához?

– Amint *elvégeztem* a dolgaimat, igen.

– Pompás! – szólt lelkesen, és a gyűrűjét villogtatta a szemembe. – Ehhez mit szól az alhadnagy úr? Tegnap jegyeztük el egymás a kedvesemmel, nemsokára megházasodunk!

– Valóban?

– Nincs is jobb, mint a házasság! Nincs igazam, alhadnagy úr?

Mit mondhattam volna erre? Fejemet előre buktattam, szememet lehunytam, és irgalmatlanul elkezdtem *borkolni*... Hallottam még, hogy a mafla kalauz halkán kinyitja a fülke ajtaját és lábujjhegyen kioson, majd óvatosan visszacsukja maga mögött az ajtót. Egyszerre dühösen felpattantam.

– Hol is tartottam, míg ez a...?

Homlokomra csaptam, és visszahuppantam az ülésre. Új fortyogni kezdett a sötét terv bennem... Mire Pestre értem, egészen megfőött.

Pestszenterzsébeten laktak a húgomék. Először oda siettem. Aztán irány Buda, a Rózsadomb!

Ági, a húgom kissé zavartan fogadott:

– Hát Te? Izé...

– Igen, én. Szóval, már te is mindent tudsz!

– Csak nyugodtan, Pisti...

– Azonnal oda megyek és ezzel a pisztollyal – jobbommal az oldalfegyveremre csaptam – lelövöm mindkettőt, mint egy kutyát!

Ági remegett, és a kezeit tördelte.

– Na, de Pisti... ilyen izzadtan akarsz...? Fürödj le előbb. Aztán majd meglátod...

– Azt akarod mondani, hogy úgy búzlók, mint egy görény?!

– Hát... nagyon meleg lehetett a vonaton, ugyebár...

Átöleltem szegényt. Lecsatoltam és az asztalra tettem a pisztolytáskámat.

– Jó, rendben. *De aztán...!*

A fürdőszobáig kísért, a karomnál fogva. Én pedig lecsutakoltam magam. Negyedóra múlva, frissen, fiatalosan léptem ismét elé. Fölcsatoltam a pisztolytáskámat, majd megcsókoltam a homlokát és elsiettem. De még utánam kiáltotta:

– Aztán okosan, Pistii!...

Csakhogy dúlt bennem a förtelmes harag. Nem is tudom, hogyan jutottam el a Prózadombig. Biztos tekervényes úton. Nem egészen voltam magamnál, nyilván. De ott voltam lakásunknál, és az ajtón a *Sors-szimfóniát* döngtettem: pa-pa-pa-paaaam! Jutka lassan nyitotta ki az ajtót, reszketve, aki előtt Ákos állt, szintén megrettenve.

– Engedjete be! – dörögtem.

Jutkáék hátrálva lépdelték befelé. Én becsaptam maga mögött az ajtót.

– Most pedig kinyírlak titeket! – azzal előrántottam a fegyveremet a...

Azaz, aminek kellett volna a fegyveremnek lenni. Ugyanis valami puhát éreztem a kezemben. Hát az Ági, míg én fürödtem, *egy doboz mackósajt* helyezett el a pisztolytáskámba... Csak néztük a mackósajtot, és egyszerre olyan röhögőgörcs kerített hatalmába minket, hogy percekig nem tudtuk abbahagyni! Mikor alábbhagyott a jókedvünk, de még mindig föl-fölnevetve, ezt mondtam nekik:

– Haha... itt hoztam nektek... a... hahaha!... a nászajándékot, az esküvői vacsorához!

– Köszönjük, Pisti! Hahaha! – mondták egyszerre, röhögéstől könnyes szemekkel, Jutkáék.

– Legyetek boldogok! Hahaha! – és azzal letettem az asztalra a „fegyveremet”.

Majd, továbbra is majd megpukkadva, kihátráltam az életükből.

Paládi Zsolt–Pechnyó Péter: T(error) I.

Dráma egy felvonásban

Személyek

Sáfár, pszichiáter (kihallgató)

Saba, eritreai menekült

Mariam, szír-kuvaiti menekült

Samimi, afgán menekült

Habib, szír menekült

Abu Nidál, marokkói terrorista

Tiszt

Kálnási

Fogdmeg

Történik egy magyarországi menekülttáborban, 2015-ben.

Abu Nidál érkezik burnuszban, kezében fegyverrel.

ABU NIDÁL (*Elszánt tekintettel*) Én követtem el a robbantást. Én követtem el, vagyis köztük voltam és nem tagadom a tettemet. Ami szükségszerű volt. Most miért néznek így rám? Csodálkoznak, hogy nem érzek részvétet? Talán maguk éreznek bármilyen részvétet a testvéreim iránt? Talán tudnak arról, milyen érzés az, amikor egy gyerekekre lőnek? Hatévesre. Aki azon a vonaton utazott, mit sem tudott erről! Aki azon a vonaton ült, akkor még iskolába járt, miközben a palesztin gyerekekre rálőttek... Miránk lőttek, miránk arabokra! Azt a hatévest vették célba, a barátomat, aki követ dobott a megszállók rendőrautójára. Neki sikerült elszaladnia, de más gyerekek ottmaradtak, vérbe fagyva. Az ellenség aknavetője vagy rakétája nem kérdezi, hány éves az, akit eltalál. Miért baj, ha néhány fehér egér is meghal? Minden ember megérdemli a halált.

Nincs ártatlan. A kicsi ember, aki csak kicsi ember, nem különleges ember, egyszer ugyanolyan bűnös lesz, akkor meg nem mindegy, mikor hal meg. A mi palesztin kődobáló kisembereinket sem kérdezték meg, mikor akarnak meghalni. A megszállók bombái sem kérdeznek. Ezrével hullanak a mieink, a bűnös fehér emberek közül is meghalhat száz. A fehér embernek csak a saját halottai fájnak... Ezt már megtanultuk. De ők nem tanulták meg, hogy minden nap szembenézzenek a halállal. Mi igen, és ezért állunk felettük. A maguk neve az örök enyészeté lesz. De Allah feljegyzí a hősökét, akik a nevében hálnak meg, így az enyémet, Abu Nidálét. Jól jegyezzék meg!

A tizenkét lépcsős anonim csoportok klubbhelyiségére emlékeztető szoba a helyszínen. Ide lép be Sáfár, egy 35 körüli fehér férfi.

SÁFÁR Szálem alejkum!

TÖBBIEK: Alejkum szálem!

SÁFÁR Örülök, hogy úgy döntöttek, részt vesznek a programunkban, amit felajánlottunk maguknak. Legfontosabb, hogy részesei legyenek a tudásnak, amely megvéd minket a sebektől. Ahogy az írás mondja: „A szárnyait leteszik az angyalok, a fölé, aki a tudást keresi, megelégedésüket tanúsítva az ő cselekedetével.” Ma a tudást hívjuk segítségül, vagy ha úgy tetszik, a tudományt, hogy közösen dolgozzuk fel a fájdalmainkat. Ez egy poszttraumát gyógyító csoport, és maguk vállalták, hogy a hatóságokkal együttműködve részt vesznek a gyógyulás folyamatában. Én Sáfár Áron vagyok, végzettségemet tekintve pszichiáter. Kérem, hogy a csoport tagjai mutatkozzanak be, mondják el, honnan jöttek és hány évesek.

SABA Teszfaye Saba vagyok, eritreai állampolgár, huszonhárom esztendő.

MARIAM Mariam al-Hanafi vagyok, palesztin származású kuvaiti-szír kettős állampolgár, harminckét éves.

SAMIMI Samimi vagyok, huszonkét éves afgán állampolgár.

HABIB: Habib-Imad vagyok, szír állampolgár, tizenhét esztendő.

SÁFÁR Kérem, legyenek teljesen őszinték velem, ez a csoport csak akkor működik, ha teljes köztünk az őszinteség és a bizalom. Látom, Samimi jelentkezik, mondja!

SAMIMI Őszinteséget és bizalmat kér tőlünk, Sáfár, de árulja el, mit nyerünk vele? Feloldoz minket a bűneink alól?

SÁFÁR Feloldozást nem ígérhetek, de gyógyulást igen. S jól tudják, mit nyernek vele. A szociális munkás elmondta, ez a beszélgetés elősegítheti a kedvező vízumelbírálásukat. Mindannyian tudjuk, hogy csak tranzitállomásként tekintenek Magyarországra. Rendben van, segíthetünk, hogy eljussanak az ígért földjére. De cserébe mi is kérünk valamit: őszinte szavakat, őszinte történeteket. A mi nyelvünkben a Nyugat szótöve egyet jelent a nyugalommal. Ha bizalmat szavaznak nekem, nyugalmat találhatnak.

Csend. Saba felteszi a kezét.

SÁFÁR Igen, Saba!

SABA S magának miért éri meg, hogy velünk foglalkozzon? Valóban kíváncsi a traumáinkra, vagy csak megjátssza? Miért mondjuk el magának mindent? A kedvező elbírálásokért, a jó jelentésért?

SÁFÁR Nem csak a jó jelentésről van szó. Én valóban kíváncsi vagyok az igazságra. Tudni akarom az igazságot. Nem érdekel, hogy magukat betolakodónak vagy áldozatoknak állítják be. Egyesek szemében betolakodók, mások szemében áldozatok. De engem csak az igazság érdekel.

SABA De árulja el, minek magának az igazság? Tegyük fel, megtud rólunk mindent, amit akar. Mihez kezdene az igazsággal?

SÁFÁR Maga nem akarja tudni az igazságot? A mindenféle torzítás nélküli, érdekek nélküli igazságot? Ha engem ez érdekel, lehet más fehér ember is, akit csak ez érdekel, nem gondolja? Meg akarom érteni az igazságokat, olyan bonyolult ez?

SAMIMI: A kérdés az, hogy fel van-e készülve a mi igazságunkra? Elbírja-e az igazságot vagy összeomlik alatta?

SÁFÁR Higgye el, elbírom a terhet. Erre vagyok kiképezve. Jobban mondva, erre készültem egész életemben. Megnyugtathatom, elbírok bármilyen emberi terhet. Meghallgatok minden szörnyűséget, de én ezeket egyszerűen kizárom a lelkemből. Tisztában vagyok vele, hogy ami itt elhangzik, attól nem fogom jobban érezni magam. De ha beleélem magam ezekbe az érzelmekbe, és gyötrődöm miattuk, sőt álmatlanul forgolódnék az ágyamban, az segítene magukon? Nem. Ami itt elhangzik, az itt is marad. Nem vájkálok semmiben, nem minősítek senkit. Csak a tények érdekelnek.

MARIAM Úgy gondolja, meg lehet menteni egy embert ennyi idő alatt?

SÁFÁR Ha őszinték vagyunk egymáshoz, talán igen.

MARIAM És ki is menthet innen minket?

SÁFÁR Azt mindenesetre elérhetem azt a magyar hatóságoknál, hogy egy lépéssel közelebb kerüljenek a mesés Nyugathoz. Azt hiszem, nem túl nagy kérdés az, hogy cserébe meséljenek egy kicsit magukról vagy a gyerekkorukról. S ne feledjék, közben ezért is vagyunk itt, hogy a traumáik oldódjanak. Erre a részletes kibeszélés a legjobb gyógymód. Rendszeresen visszatérő rémálmai vannak, Samimi? Szeretne végre egy olyan éjszakát, amikor nem a saját verejtékében ébred? Szeretné, ha elkerülnék a pánikrohamok, Saba? Szeretné, ha nem kellene remegve fulladoznia? És maga, Mariam, mit adna azért, ha nem kellene minden ajtócsapódásra összerezennie? És Habib, egy fiatalembernek nem kínos, ha képtelen visszatartani a vizeletét? Szeretném, ha tudnák, ez nem a maguk hibája. Ezek a tünetek a traumáik következményei. Nem fognak maguktól elmúlni. Még nagyon sokat kell dolgozniuk rajtuk, de valahol el kell kezdeni a folyamatot.

MARIAM: Látom, alaposan tájékozódott arról, milyen félelmek tartanak minket fogva. Felkészült

rettegésünk fokozataiból. De valóban ön a megfelelő doktor számunkra, vagy csak valaki, aki ismét csak ki akar használni minket? Én is tovább szeretnék menni, de már annyiszor bebizonyosodott, hogy akikben megbízom, azoknak épp ez nem fontos. Vagy meg akarják szedni magukat, vagy a testemhez akarnak jutni, vagy valamilyen információt akarnak kicsikarni belőlem. Ne haragudjon, ha azon gondolkodom, maga melyik úton jár?

SÁFÁR Ez teljesen érthető a tapasztalatai alapján, Mariam. Csakhogy egy magyarral beszél, a mi történelmünk is tele van traumákkal. Talán hallott már valamit Kelet-Európáról és az itteni orosz elnyomásról. Tegyük hozzá, ez csak a közelmúlt. Megmaradtunk és van ugyan országunk, nem úgy, mint a kurdoknak, de nem minden magyar születik Magyarországon. A környező országokban is számottevő magyar kisebbség él.

MARIAM Engem a népe történeténél jobban érdekel a saját története. Ott dől el a dolog, ami a bizalmat illeti.

SÁFÁR Elmondok valamit magamról, amiből jobban meg fognak érteni engem. Maguk azt gondolják, nem érthetem a háborús menekültek sorsát, mert nem éltem át ugyanazt, mint maguk. Mit érthet ebből egy magyar? – kérdezik. Hisz Európában béke van hetven éve. De Európában is volt polgárháború, nem is olyan régen. Én egy vegyes nemzetiségű kis faluban nőttem fel a szerb-bosnyák határon. Apám magyar volt, ő ragaszkodott ahhoz, hogy magyar tannyelvű iskolába járjak, anyám bosnyák volt, tőle a hitét örököltem. Ez egy hallgatólagos megállapodás volt a szüleim között, apám ragaszkodott ahhoz, hogy elsőként a magyart sajátítsam el, cserében hagyta, hogy anyám muszlimként neveljen fel. Hálás vagyok érte, hogy így döntöttek, mert így anyanyelvem lehetett egy különleges szépségű nyelv. A másik nagy előny, hogy emiatt Magyarországon már könnyedén be tudtam illeszkedni. De nagy áldásnak tartom, hogy anyám révén megismertem az igaz hitet is, a muszlim vallást. A háború kitörése előtt mindennaposak voltak az atrocitások Boszniában. Bosnyákok a szerbek ellen, szerbek a bosnyákok ellen, folyamatos erőszak mindkét oldalról, ahogy ilyenkor szokás. A háború kitörésekor elmenekültünk Magyarországra, de előtte történt valami, ami örökre elkötelezett amellelt, hogy én a háborúval és a háborús sebekkel foglalkozzak. Mert aki megélte a háborút, az semmi mással nem tud foglalkozni, csak a háborúval. Legalábbis mindig visszatér hozzá, a gondolataiba, sőt, az álmaiba is befészkei magát. Úgy döntöttem, nem menekülök előle, hisz úgylátom, hanem segíték magamon és azokon az érintetteken, akiken csak lehet. Azt kérdezik, miért van ez bennem, amikor még a fegyveres összecsapások előtt eljöttem. De a háború kitörése nem az első csatához vezethető vissza. A háború korábban kezdődik az első lövésváltásnál. Kiskamaszként nem érintett meg a népek egymás iránti gyűlölete, a legjobb barátom a szerb rendőrkapitány velem egykorú fia volt. A délutánokat gyakran töltöttem nála. Azon a bizonyos napon is így történt, épp valami képregényt lapozgattunk, amikor kimentem az előszobába, hogy az előszobán keresztül a mosdóba jussak. Az előszobában szembe találtam magam egy maszkos emberrel, aki egy vadászkést szorongatott. A maszkos megfogott engem, iszonyú erővel behajított a folyósón álló szekrénybe, akkor még nem tudtam, miért. A szekrény ajtaja résnyire nyitva maradt és még láttam, hogy mögötte még ketten nyomulnak be a házba és szétszóródnak a különböző helyiségekbe. Az egyik rögtön bevetődött a kishálóba, onnan üvöltések, sikolyok szűrődtek ki. A másik kettő a nagyszobában gyilkolt, sikoltások és ordítások közepette. A fegyveresek távozása után nagy sokára merészkedtem ki a szekrényből. A kishálóba rohantam, szerb pajtásomnak elvágta a torokát. Anyjára, ahogy tovább óvakodtam, a nagyszoba a küszöbén akadtam rá, a feje

szinte elvált a testétől. A kanapét a rajta dermedt családfő vére festette meg. Mellette a padlón a tizenennyolc éves nagylány. A tévében közvetített meccsen előreívelték a labdát. Kitámolyogtam a szobából és a házból. Később tudtam meg, hogy a leszámolás mögött bosnyák radikálisokat sejtettek. A szerbek persze véres bosszút álltak, elindult a láncreakció a falumban. Amikor elgondolkodtam azon, miért úsztam meg, eszembe jutott egy jel, amit a szemem sarkából vettem észre. Egy kígyós tetoválást láttam egy pillanat erejéig a maszkos megmentőm karján. Ebből jöttem rá, hogy ő valójában a nagybátyám volt, aki a bosnyák muszlim radikálisokhoz csatlakozott. Az eset után már nem volt alkalmam beszélni vele, hamarosan elhagytuk az országot. De ma is megfagy bennem a vér, amikor arra gondolok, mi lett volna, ha nem indulok akkor a mosdó felé, ha nem a nagybátyámmal találkozom először, hanem egy másik gyilkossal, ha... nem is folytatom. Gondolom, már értik miért választottam a foglalkozásomat.

Döbrent csönd ül a szobára. Mariam nagy levegot vesz és megtöri a csendet.

MARIAM Helyes, akkor kezdjünk a gyerekkornál. Beszélhetünk róla, ha annyira érdekli.

SÁFAR Persze, hogy érdekel, Mariam. Meséljen csak, most kiélheti az ékesszólását.

MARIAM Meséljek a mesés Keletről, hogy a mesés Nyugatra jussak?

SÁFAR Rendben.

MARIAM Kuvaitban láttam meg a napvilágot egy palesztin származású kuvaiti családban. Szüleim gyöngyhalászattal foglalkoztak. Olyan területen nőttek fel, ahol a sivatag és a tenger volt az úr. Emlékszem szikár alakjukra és homokviharoktól érdes bőrükre. Akkoriban még szó sem volt felhőkarcolókról, olajból származó gazdagságról, nekünk csak a nélkülözés maradt. A gyöngyhalászok apró lélekvesztőkön úsztak ki a tengerre és életüket kockáztatva merültek olykor tízméteres mélységekbe, lélegzetüket visszatartva, hogy a gyöngyöt rejtő kagylókat felszedhessék. Lemerülés előtt a halászok olívaolajat öntöttek a víz felszínére, amely szétterülve felfedte a mélység titkait, a szebbnél szebb gyöngyöket. A családban szájról-szájra hagyományozódó legenda szerint egy cápa kitartóan követte nagyapám hajóját, végül mélybe merülésekor rácsapott, de nagyapámat nem igézte meg a gyöngy szépsége, készenlétben tartott késével elvágta a lesből támadó torkát. Ezt a történetet mindig elmesélem, amikor kuvaiti származásomat firtatják – nem mindig kaptak állampolgári jogon fizetést a honfitársaim. Amikor az olajnak köszönhetően fellendülés vette kezdetét, édesapám bekapcsolódott az ingatlanüzletbe, a családunk pedig szépen gyarapodott. A korábban olyan népszerű megélhetési forma, a gyöngyhalászat továtűnt. Én már egy tágas lakásban, egy luxusingatlannak számító társasház tizenkettedik emeletén nőttem fel. Angolul kezdtem el tanulni, később angol iskolába is jártam és elvégeztem az egyetem angol szakát.

SABA Ezt nevezem, Mariam. A felcseperedésed minden szakasza olyan, mint egy romantikus film. Kezdve a gyöngyhalásztól a csodás meggazdagodásig, amit az olajnak köszönhettek. Az európaiak vevők a romantikus keleti mesékre.

MARIAM (*felcsattanva*) Az én életemet nevezed romantikusnak, amikor még csak az elejét

ismered?

SÁFÁR Hölgyeim! Hölgyeim! Nem minősítjük a másik elbeszélését ebben a csoportban.

SABA Nem akartam megsérteni. Ha már a gyerekkor nál tartunk, a szüleim megismerkedése is igen romantikusan kezdődött. Apám nem verte szét puskatussal anyám apjának, leendő apósának fejét, sőt megakadályozta, hogy mások megtegyék. Ez volt a romantikus szál.

SÁFÁR Kifejtenéd ezt, Saba?

SABA (*nagy levegot véve*) Szüleim kapcsolata nehézkesen indult, mert az édesapám a tigrinya törzsből származott, anyám viszont a tigre törzsből. Tudni kell, hogy a tigrinya Etiópia vezető törzse, míg a tigrék a hegyekben élő elnyomott népcsoportot alkotják. Nyomorúságos körülmények között élnek, és vadásznak rájuk a tigrinyák. Emellett egy rendkívül megbízható, szavatartó nép, akik szívükön viselik az oda tévedő idegen gondját. Apám osztaga azt a parancsot kapta, hogy dúlja fel a tigre falut, ahol anyámék is éltek. Anyám apja ellenállt és a tigrinya katonák agyon is verték volna puskatussal, ha apám nem lépett volna közbe. Ebben szerepet játszhatott az is, hogy anyámat meglátta. Szerelem volt első látásra.

SÁFÁR Etióp értelemben...

SABA Etióp értelemben, mert persze sajátos körülmények játszottak ebben közre. Két ellentétes világ találkozott össze. A tigrinyák évszázadok óta a vezető törzsnek kijáró hatalomban részesültek, folyamatosan együttműködtek a gyarmattartókkal, először az olaszokkal, majd a franciákkal. A gyarmatosítók velük végeztették a piszkos munkát térségben. Szomáliai távolabbi rokonaikat, akik a gyarmatosítók ellen felkeltek, áramvezetékekre vetették és halálra csapta őket az áram. Ennek alapján nem csoda, hogy nem szeretik őket a tigrék. De apám és anyám egymásra találása különleges volt.

SÁFÁR Olyan, mint egy villámcsapás?

SABA A szerelem első látásra egy villámcsapás – azt hiszem, ezt így értik Európában. Nálunk más mondások vannak, ilyenek mint: „A szerelem háromszor fáj. Amikor kívágnak, amikor férjhez mésh és amikor szülsz.”

SAMIMI Amikor „kivágnak”, milyen egyszerű igével fedik el azt a szörnyűséget. Neked kívágták, Saba? Szerintem beszélhetünk erről, mindannyian szexuális áldozatok vagyunk.

SABA Hálás vagyok a szüleimnek, akik nem tartották a szokást és nem vágták ki a csiklómat. Ha megtették volna, talán már nem élnék. Semmilyen tisztasági szabályt nem tartanak be az eljárás során, a fertőzés esélye nagy, s van, aki már a helyszínen elvérzik. De nem szeretnék a saját nemi szervemről beszélni. Én nem csak ebből állok.

SAMIMI (*fejét ingatva*) Nem. Persze, hogy nem! Sőt, az egyik legszebb nő vagy, akit valaha láttam. Nálunk is szépek a nők, de...

SABA Az etiópok és az eritreaiak gyönyörűek, vékonyak, magasak, kecsesek, s alakjukat még jobban kiemeli a hagyományos habesha ruha, ami fehér, gézszerű anyagból készült tűnemény csodás hímzésekkel a derékon és csuklón. A híres szépség, Sába királynője is etióp volt, akitől a

nevemet kaptam. A háborút nehéz megérteni az ittenieknek, mert nem törzsi keretekben gondolkodnak. A tigrinyák és a tigrék közötti ősi ellentét rettenetes történeteket eredményez. Egy távoli rokonunk, aki tigre, beleszeretett az ellenséges tigrinya törzs mammájába, vagyis az ottani rangidős feleségébe. A románcra rájöttek a tigrinya vezetők és a tigrinyák a tigre család összes tagját lemészárolták egy ünnepségen. Ezt indokolta a vérbosszú hagyománya. Még a gyerekeknek sem kegyelmeztek, nehogy később bosszút állhassanak a családtagjaikért. Nem véletlen, hogy az én szüleimnél is a régi tapasztalatokból kiindulva két külön esküvőt tartottak. Testvéreim felnéztek rám, főleg öcsém, Musza. Nagy reményeket fűztek hozzám, mivel az iskolában jó eredményeket értem el, könnyedén tanultam idegen nyelveket és a természettudományokban is elmélyültem. Apám megjárta a frontot és mesélt a véres tankcsatákról, ahol egész századok pusztultak el. Hét tankból álló egységből csak az ő harckocsijuk maradt meg, a többi kiégett, kezelőszemélyzete szörnyet haltak. Harcolt Eriréáért, de megkeseredett emberként fejezte be az életét. A kötelező katonai szolgálat után Asmarában, Eritrea fővárosában nyomozóként dolgozott. Egy különleges üggyel bízták meg, amellyel az elnyomó eritreai rendszer elemébe harapott. Egy terroristát kellett lefűlelnie, aki hetente helyezett el civil célpontok ellen irányuló bombákat. Egyre szaporodott az ártatlan áldozatok száma, és apám a robbantó nyomában eljutott az eritreai legfelsőbb körökhöz. Végül elkapta a tettest, de sosem beszélt a sikeréről. Kínosan került a témát, és bármikor kérdezték családjában a robbantóval kapcsolatban, elhallgatott és meglehetősen furcsán viselkedett, korántsem úgy, mint egy hős, aki több ember életét mentette meg. Ilyenkor szomorúságot és sajnálatot láttam a szemében. A kapitányságon is egyre hátrébb szorult és a hivatalos szervek levegőnek nézték. Én azt hiszem, ebbe halt bele, nem a rákba.

SAMIMI Zavaró, ha én még ezeket a rövid családi idilleket is irigylem? Engem a családom tizenhárom éves koromban kitagadott.

SÁFÁR Mindannyian önként vagyunk itt, Samimi. Annyit mondasz el magadról, amennyit akarsz. De nem nekem vannak rémálmaim. Engem arra képeztek ki, hogy ne legyenek rémálmaim a történeteitektől.

SAMIMI Ha elmondom, mi történt, többé nem lesznek rémálmaim?

SÁFÁR Eljutunk oda is, Samimi.

SAMIMI (*nagyot sóhajtv*a) Nem lényeges, hogyan kerültem ahhoz a férfihoz, aki miatt kitagadtak a családomból. Igaz, ő erőszakoskodott velem, de ha nagyon akartam volna, kitérhettem volna az útjából. Ehelyett Pesavárban kötöttem ki, menekülve a tálibok elől. Ő tanított meg táncolni. Ott mindent megtehattünk: úgy öltözhettem, mint egy nő és táncolhattam.

SÁFÁR Elnézést, Samimi, de a többiek nem nagyon értik, mi a jelentősége a táncodnak.

SAMIMI Amikor az oroszok a tizenkilencedik században meghódították Közép-Ázsiát, találkoztak a számukra rendkívül bizarr „bachabozí” szokással, amely szerint a fiúk lánynak öltözve táncoltak. A hódítók részletes beszámolót hagytak hátra erről a szokásról. Ezeknek a tizenkétéves éves fiúknak a „művészete” nem ért véget a tánccal. Gyakran szexuális szolgáltatásokat nyújtottak csodálóiknak és pártfogóiknak. Ez egy régi hagyomány Belső-Ázsiában és minduntalan visszatérnek hozzá. Amikor a buharai Mir-Alim emír a bolsevikok ellen harcolt, magával vitte hírhedt, mintegy kétszáz fiatal táncos fiúból álló háremét. Miközben visszavonult a hegyeken délre, Afganisztán felé, kedvenc táncosfiúit hagyta hátra a stratégiai pontokon. Arra számított,

hogy ezzel lelassítja ellenségei előrehaladását, akik majd cicázni kezdenek helyes szeretőivel, de a szerencsétlenek közül hálát adhatott a sorsnak az, aki nem kerül szuronyvégre. Az emír mindenesetre elérte Kabult, ahol 1944-ben halt meg. Az ő leszármazotta volt az a hadúr, aki pártfogásába vett.

SÁFÁR Miért volt erre szüksége?

SAMIMI Mert a férfiak szeretik a nőket, de mivel ők nem elérhetőek a vallási törvény miatt, ezért nőként viselkedünk. Rákacsintunk a gazdag férfiakra a teremben, felizgatjuk őket és ők fizetnek nekünk. Két héttel ezelőtt egy idősebb férfi ötven fontot fizetett nekem – azaz négyezer afgánit. Néha sok pénzt kapunk. Néha náluk kell töltenünk az éjszakát és nem kapunk semmit. Nem próbálunk nők lenni, mi csak táncosok vagyunk. Néhány férfinak tetszik a táncom, de más férfiak más dolgokat szeretnének csinálni velem. Óvatosnak kell lennem, veszélyesek lehetnek. Tudom, hogyan kell manőverezni, hogy elvegyem a pénzüket és ne hagyjam, hogy bántsanak. Lehetne rosszabb is.

MARIAM Hogyan? Mégis hogyan lehetne rosszabb?

SAMIMI A hadurak magas rangú tisztjei kézzől-kézre adják a fiúkat. Az egyik elfogott hadúr azt mondta, amikor az amerikaiak erről faggatták, ez olyan, mint a szamarat odaadni egy éjszakára. Az amcsik döbbenetét látva így folytatta: miért, kivel kufírcolnának, a saját nagymamájukkal?

Folytatjuk.

Húrok

Nándi Mihály: Bartók, Pert

A Bartók rádió szorgalmas hangyája, Bánkői Gyula, a kortárs zenéket bemutató az *Ars Nova* rovat szerkesztője – maga is zeneszerző, a rovatba maga-magát is szorgalmasan beillesztő, aki még tanult Balassa Sándortól (hogya mit, az persze kérdés) – rendszeresen beszámol a *Tribune internationale des compositeurs*, a kortárs komolyzene éves fórumának legújabb kitüntettjeiről – bőséges zenei idézetekkel.

Utóbb észrt zeneszerzőket emelt ki, és miközben kiemelte őket, én elaludtam. Valószínűleg hibázhattam, hogy nem értettem meg – bocsánat nem tudtam leképezni, vagy internalizálni – azt a nagy eredményt, amelyet a szerkesztő szerint az „északi stílus” elért. Szerintem nem az unalommal, a meditációnak beállított fantáziátlan ismételtetésekkel kell kesztyűt dobni a lejártnak

mondott zeneszerzői beidegződéseknek, és pláne nem a fiatalokat fölbemászó dallamokkal, dobritmussal és basszusgitárral elcsábító könnyűzenészeknek. Ha már feltétlenül iskolában gondolkoznak, áthangolhatnának John Cage-ére, aki egyáltalában feltalálta a minimálzenét, csakhoggy ritmuseltolós módszerével fantasztikus hatást képes a hallgatóra tenni, akár ugyanazt a zenét megismételve zongorán, vibrafonon, vagy annak karibi megfelelőjén. Soha nem felejttem el azt a képet Belize-ben, amikor remek zenét hallva kiléptem egy sarokház mögül, és ott felfordított olajoshordókon játszottak a feketebőrű muzsikuskok. Persze a hordók fenekét valamilyen fémötvözzel kiöntötték. De az az ifjú roma zenész, aki Nyugati pályaudvar előtt adott műsort, ugyanezt a kunsztot oly módon preparált üveg poharakkal tette meg, hogy különböző szintig töltötte meg azokat vízzel. Persze ha Arvo Pertet kezdett volna játszani a *Monti csárdás* helyett, alighanem üres marad a kalapja.

A zenének nem csak hallgatóbarátnak, de zenészbarátnak is kell lennie. A zenészek ugyanis – főleg, ha nem felülreprezentáltak, mint nálunk oly sokan – állandóan keresik az új megoldásokat – régi művek előadására is. De az „északiak” ősatyjáról, Arvo Pertről úgy beszélni, mint egy új Bartókról, ezért bizony még szeretett tanárától, Balassa Sándortól is elégtelent kapott volna Bánkövi Gyula.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Fillér u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marczius15.hu

Webmester: webmaster@marczius15.hu